

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

**BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN
SERIA ARHEOLOGIE**

4 - 2012

**Editura Renaissance
București
2012**

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN. SERIA ARHEOLOGIE 4

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Pavel Mirea, *Muzeul Județean Teleorman* - Redactor șef
Dr. Ecaterina Țânțăreanu, *Muzeul Județean Teleorman* - Secretar de redacție
Dr. Radian R. Andreescu, *Muzeul Național de Istorie a României*
Dr. Abraham van As, *Leiden University*
Dr. Douglass W. Bailey, *San Francisco State University*
Dr. Ioana Bogdan-Cătănicu, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*
Dr. Sabin Adrian Luca, *Universitatea 'Lucian Blaga' din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal*
Dr. Steve Mills, *Cardiff University*
Dr. Cristian Schuster, *Universitatea din București, Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*
Dr. Laurens Thissen, *Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam*

Tehnoredactare: Pavel Mirea, Pompilia Zaharia

Corectura: Ecaterina Țânțăreanu, Mădălina Dumitru

Consultanți: Steve Mills (limba engleză), Cristi Marin (limba franceză)

Coperta: Ac de vâl (sec. XVI - jumătatea sec. XVII) din tezaurul descoperit la Brânceni, colecția Muzeului Județean Teleorman; desen Cătălina Dănilă, machetare Pompilia Zaharia

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de către autori.

Corespondența, manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite Colegiului de redacție, pe următoarea adresă: MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN, str. 1848, nr. 1, cod poștal 140033, ALEXANDRIA, jud. Teleorman, ROMANIA sau prin email: redactie_BMJT@yahoo.com; pavelcmirea@yahoo.com.

Volum editat cu sprijinul Consiliului Județean Teleorman

Editura Renaissance 2012
www.editurarenaissance.ro
(Editură recunoscută C.N.C.S.I.S.)
Editor: Sorin Alexandru ȘONTEA
Telefon/fax: 031.808.91.97/0744.652118
E-mail: sorinsontea@rdslink.ro

©Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii Renaissance și Muzeului Județean Teleorman

ISSN 2065-5290
Tipar: ABSTRACT MEDIA SRL
Tel/fax: 031.808.91.97

SUMAR
CONTENTS

Laurens THISSEN Starčevo - Criș pottery from TELEOR 003, S Romania <i>Ceramica Starčevo - Criș din TELEOR 003, sudul României</i>	5
Radian ANDREESCU Reprezentări ornitoromfe descoperite în așezarea de la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>Ornithomorphic Figurines from Vitănești 'Măgurice', Teleorman County</i>	47
Katia MOLDOVEANU Un capac cu mâner antro-po-zoomorf descoperit la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>A Lid with an Anthro-po-zoomorphic Handle from Vitănești 'Măgurice', Teleorman County</i>	53
Ion TORCICĂ Piese de tipul 'coarne de consecrație' descoperite în așezările Vitănești 'Măgurice' (jud. Teleorman) și Surdulești (jud. Argeș) <i>'Horns of Consecration' from Vitănești 'Măgurice' (Teleorman County) and Surdulești (Argeș County)</i>	59
Cristian Eduard ȘTEFAN, Valentin DUMITRAȘCU, Monica MĂRGĂRIT <i>Restitutiones Archaeologicae: așezarea de tip tell de la Coșereni 'Măgura de la Comana', jud. Ialomița</i> <i>Restitutiones Archaeologicae: the Tell Settlement at Coșereni 'Măgura de la Comana', Ialomița County</i>	71
Theodor IGNAT, Vasile OPRIS, Mădălina VOICU, Radian ANDREESCU, Cătălin LAZĂR Ceramica din locuința nr.5 de la Sultana 'Malu Roșu'. Analiză primară (I) <i>The Pottery from House nr.5 at Sultana 'Malu Roșu'. Preliminary Analysis (I)</i>	101
Alin FRÎNCULEASA Tradiții și contacte culturale în nordul Munteniei în epoca eneolitică: despre siturile de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), Seciu (jud. Prahova) și Coțatcu (jud. Buzău) <i>Traditions and Cultural Contacts during the Northern Wallachia Eneolithic: the Sites from Mălăieștii de Jos, Seciu (Prahova County) and Coțatcu (Buzău County)</i>	133
Daniel GARVĂN, Roxana MUNTEANU Un sceptru cruciform descoperit la Traian 'Dealul Fântânilor' (jud. Neamț) <i>An Eared-type Mace from Traian 'Dealul Fântânilor' (Neamț County)</i>	167
Ion PĂTRAȘCU Restituiri: Emil Moscalu, Raport asupra săpăturilor arheologice de la Orbeasca de Sus, comuna Orbeasca, județul Teleorman <i>Restitutions: Emil Moscalu, Report on the Excavations at Orbeasca de Sus, Orbeasca Commune, Teleorman County</i>	175
Camelia - Mirela VINTILĂ, Despina MĂGUREANU Notă asupra descoperirilor de sec. II - I a. Chr. din situl arheologic 'Băneasa - La Stejar' <i>Notes sur les découvertes du II - I siècle av. ne. sur le site archéologique 'Băneasa - La Stejar'</i>	183
Bogdan CIUPERCĂ Locuințele așezărilor din Muntenia în secolele VIII-X <i>Settlement Dwellings from the VIII-X Centuries in Walachia</i>	197

Ecaterina ȚĂNȚĂREANU Tezaurul de la Brânceni, jud. Teleorman, un tezaur medieval cu monede și podoabe <i>The Medieval Coin and Adornment Hoard from Brânceni, Teleorman County</i>	227
Alexandra GHENGHEA Was there a death gesture during early iron age? A new meaning for the 'Warrior from Capestrano' <i>Un gest al morții în prima epocă a fierului? Un nou înțeles pentru 'Războinicul din Capestrano'</i>	239
Prezentări de carte <i>Book Reviews</i>	251
Ecaterina ȚĂNȚĂREANU <i>Habitat medieval în sud-vestul Munteniei în sec. XIV-XVII. Temeiuri istorice și arheologice,</i> Publicațiile Muzeului Județean Teleorman I, Editura Renaissance, București, 2010, 259 pagini, 60 planșe, abrevieri, bibliografie, sursele ilustrațiilor, indice general, rezumat în limba franceză, ISBN 978-973-8922-80-8 (Ștefan NEDELCUȚĂ-APOPE)	251
Joanna R. SOFAER <i>The Body as Material Culture: A Theoretical Osteoarchaeology,</i> Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 188 pagini, 11 ilustrații, 3 tabele, ISBN 978-0-521-81822-3 (Mădălina VOICU)	253
Obituaria <i>Obituary</i>	255
Cătalín LAZĂR Amintiri despre un prieten <i>Memories of a Friend</i>	255
Colaboratori <i>Contributors</i>	261

LOCUIŢELE AŞEZĂRILOR DIN MUNTENIA ÎN SECOLELE VIII - X

Bogdan CIUPERCĂ

Abstract: *The characteristics of structures for dwelling or other functions dating to the VIII-X centuries is an important area of research. This study presents the sum of knowledge of the identified and investigated structures interpreted as dwellings or household annexes in settlements of the VIII-X centuries. To date 325 dwellings or buildings have been indexed: 203 pit dwellings; 82 surface dwellings; 26 pit-huts dwellings; 6 of non specific type; and 8 unique structures - 5 buildings and 3 knezes fortifications from Slon, Prahova county. Analysis of the surface or pit dwellings is conditioned by a minimal set of data: planimetry; depth; foundation and wall types; location of fireplace facilities; and other specific elements or household facilities. The construction techniques of surface dwellings are less known than those of pit houses. This is in part influenced by the preservation of surface dwellings. The construction of pit houses differs from that of surface dwellings mainly because a part of the house is dug into the ground. Pit house construction implies a different type of technical thought; builders must find solutions for many issues including water infiltration, rainwater removal, and roof fixing. The below ground part of a pit dwelling is the best preserved, and, if not disturbed by later interventions, can be clearly revealed through archaeological investigation. Dwelling facilities during the VIII-X centuries are not spectacular, perhaps because the living space is quite small. This fact might help explain the relationships between inhabitants and household areas. It is very likely the dwellings are just shelters for use overnight and during unfavorable weather with most of the family or community activities taking place outside. The main domestic feature is the fireplace facility having two functions: food preparation and heating. Another component of the dwellings is the entrance, complete with its various facilities such as steps and passages. Other domestic features of the dwellings are benches, used as sleeping spaces ('beds') or as storage for pottery, and various pits of undetermined meaning and utility. It is very likely there were other facilities made of perishable materials, wood for example, that have not been preserved.*

Rezumat: *Problema structurilor constructive, având funcţionalităţi diverse, constituie unul dintre aspectele cele mai importante ale cercetării secolelor VIII-X. Studiul de faţă îşi propune o însumare a informaţiilor privind structurile care au fost identificate şi cercetate în cadrul aşezărilor din secolele VIII-X şi care au fost interpretate ca locuinţe sau anexe gospodăreşti. Până în prezent, au fost repertoriate un număr de 325 de astfel de structuri dintre care 203 locuinţe adâncite, 82 locuinţe de suprafaţă, 26 de locuinţe 'semiadâncite', 6 locuinţe despre care nu se precizează tipul constructiv precum şi 8 construcţii oarecum singulare până în prezent în peisajul epocii şi anume cele 5 edificii cneziale şi 3 fortificaţii descoperite la Slon, judeţul Prahova. Realizarea unei analize a sistemului de construcţie a unei locuinţe, fie că este vorba de una de suprafaţă sau de una săpată în pământ, este condiţionată de existenţa sau nu a unui set minim de informaţii care să cuprindă date despre planimetria, adâncimea, tipul de fundaţie, modul de realizare al pereţilor, tipul şi poziţia instalaţiilor de foc, precum şi alte elemente specifice de organizare internă sau prezenţa unor facilităţi gospodăreşti. Pentru structurile de suprafaţă informaţiile cu privire la tehnica constructivă sunt ceva mai reduse comparativ cu cele care fac referire la locuinţele adâncite. Acest fapt poate fi influenţat de modul de conservare al acestor structuri după ce şi-au pierdut funcţionalitatea pentru care au fost create. Modul de realizare al locuinţelor adâncite diferă de cel al locuinţelor de suprafaţă în primul rând datorită faptului că o parte a la cesteia este săpată în pământ. O astfel de construcţie presupune existenţa unui alt tip de gândire tehnică, constructorii trebuind să găsească soluţii de execuţie pentru o multitudine de aspecte, cum ar fi infiltraţiile provenite din sol, îndepărtarea apei pluviale, fixarea acoperişului etc. Partea îngropată a unei locuinţe adâncite este de fapt spaţiul cel mai bine păstrat dintr-o astfel de structură, iar dacă nu este deranjat de intervenţii ulterioare, este bine individualizat în cadrul cercetării arheologice propriu-zise. Dotările din interiorul locuinţelor din secolele VIII-X, fie că este vorba de cele de suprafaţă sau de cele adâncite, nu sunt spectaculoase, poate şi datorită faptului că spaţiul locuibil nu era de loc generos. Acest fapt ar putea explica modul de raportare al locuitorilor la spaţiul casnic. Foarte probabil ca locuinţa să constituie doar un adăpost pentru perioada nopţii şi pentru vremea neprielnică şi majoritatea activităţilor familiale sau comunitare se desfăşurau în spaţiul exterior.*

Keywords: *Wallachia; VIII-X centuries; houses; kilns; construction techniques.*

Cuvinte cheie: *Muntenia; secolele VIII-X; locuinţe; cuptoare; tehnici de construcţie.*

Pentru perioada secolelor VIII-X informațiile cu privire la structura și tipul construcțiilor ce erau utilizate ca locuințe sau aveau o altă destinație (ex: ateliere, dependințe) provin exclusiv ca urmare a cercetărilor arheologice desfășurate în ultimii aproximativ 50 de ani. Până în prezent nu beneficiem de informații din surse scrise cu care să poată fi comparate și completate informațiile arheologice. De aceea, imaginea noastră despre felul în care erau construite și utilizate acele structuri pe care în mod generic le definim ca locuințe, este una parțială și marcată în mod inevitabil de subiectivismul demersului fiecăruia dintre cei ce au fost preocupați de această problemă. În mod obligatoriu orice analiză de acest gen conține o doză mai mică sau mai mare de eroare, generată de tipul de gândire tehnică cu care fiecare dintre noi a fost înzestrat. La acestea se adaugă conținutul informației ce a putut fi obținută în timpul cercetării arheologice propriu-zise și modul în care aceasta a fost publicată. De cele mai multe ori nu deținem un set minim de informații, absolut necesare pentru analizarea unei astfel de structuri sau a unei așezări în întregul ei. Cauzele acestor lacune informaționale sunt dintre cele mai diverse, fie că este vorba de complexe și/sau așezări cercetate parțial pentru că s-au păstrat doar parțial sau a fost realizată doar o cercetare de salvare, fie că este vorba de complexe și/sau așezări cercetate în proporții semnificative, dar care au beneficiat de o publicare defectuoasă/incompletă (selectivă) sau nu au fost publicate chiar dacă de la dezvelirea lor au trecut destul de mulți ani. Chiar și atunci când informațiile despre unele așezări sunt incluse în articole sau studii monografice, acestea sunt foarte greu de utilizat datorită modului defectuos și incomplet de publicare.

Baza de pornire a oricărei analize privind așezările și structurile constructive identificate în cadrul acestora o constituie cele aproximativ 558 de puncte în care au fost descoperite vestigii aparținând secolelor VIII - X (în această statistică nu au fost incluse necropolele) (Figura 1). Din totalul acestora, până în prezent, în 34 de situri s-au întreprins cercetări arheologice sistematice, în 15 cazuri au fost efectuate sondaje arheologice de mai mare sau mai mică amploare, în 63 de puncte au fost realizate cercetări arheologice de salvare, 3 săpături preventive și o supraveghere cu ocazia unor lucrări de amenajare a teritoriului sau lucrări edilitare. Celelalte 442 puncte au fost identificate în urma unor cercetări de teren sau a unor descoperiri întâmplătoare (11 situații).

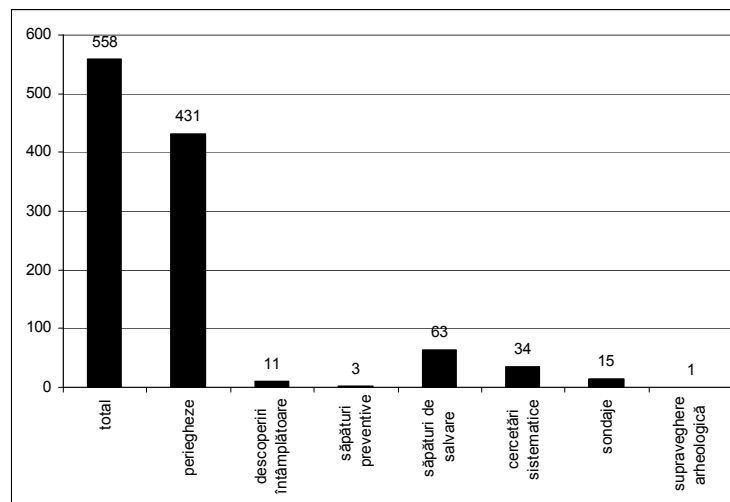

Figura 1. Situația cercetării spațiului muntean al secolelor VIII-X.

The stage of VIII-X centuries research in Walachia.

Studiul de față își propune o însumare a cunoștințelor privind structurile care au fost identificate și cercetate în cadrul așezărilor din secolele VIII-X și care au fost interpretate ca locuințe sau anexe gospodărești. Până în prezent au fost repertoriaste un număr de 325 de structuri de acest tip, cercetate pe teritoriul de astăzi al Munteniei, fără a emite pretenția că s-a reușit identificarea în totalitate a informațiilor arheologice care au fost publicate. În linii mari însă credem că am reușit să strângem majoritatea informațiilor publicate până în prezent despre complexele constructive identificate, fără a pierde din atenție vreunul dintre complexele importante sau bine publicate. Cu certitudine, în acest moment sunt cercetate un număr mai mare de complexe de locuit, însă așa cum

am precizat mai sus unele dintre acestea nu au fost incluse în circuitul științific. Chiar și pentru complexe publicate informațiile sunt de cele mai multe ori incomplete, ca urmare a unor cauze obiective sau subiective.

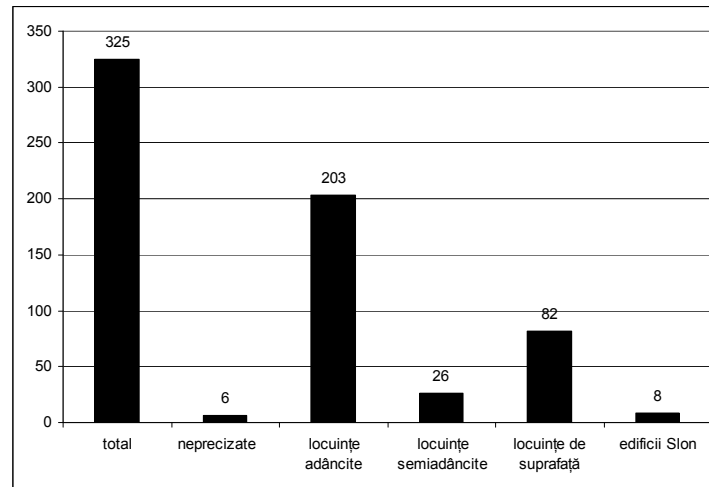

Figura 2. Tipurile de locuințe din secolele VIII-X cercetate în spațiul muntean.

Number of VIII-X centuries dwelling types in Walachia.

Având ca punct de plecare caracteristicile de bază ale celor 325 de structuri de locuire, așa cum au fost ele publicate, am putut stabili o structură 'tipologică' după cum urmează: 203 locuințe adâncite, 82 locuințe de suprafață, 26 de locuințe 'semiadâncite', 6 structuri despre care nu se precizează tipul constructiv precum și 8 construcții oarecum singulare până în prezent în peisajul epocii și anume cele 5 edificii cneziale și 3 fortificații descoperite la Slon, județul Prahova (Comșa 1979: 309; 1983a: 437-8) (Figura 2).

Locuințele de suprafață

Până în prezent au fost cercetate un număr de 82 de locuințe de suprafață, identificate în 21 de situri (Figura 4). Cele mai multe structuri de acest tip cercetate într-o singură așezare se întâlnesc la Bucov-Tioca (26 de construcții despre care există informații, la care se mai adaugă încă 4 care nu apar decât pe planul general al sitului) (Comșa 1978a: fig. 4, 5).

Din punctul de vedere al planimetriei locuințelor de suprafață avem următoarea situație: 54 au formă dreptunghiulară (în unele situații, în text, se amintește de locuințe de formă rectangulară, de fapt fiind tot structuri dreptunghiulare), 8 au formă pătrată, 2 au formă ovală, 2 cu o formă neregulată și un număr de 16 construcții cărora nu li se precizează forma (Figura 3).

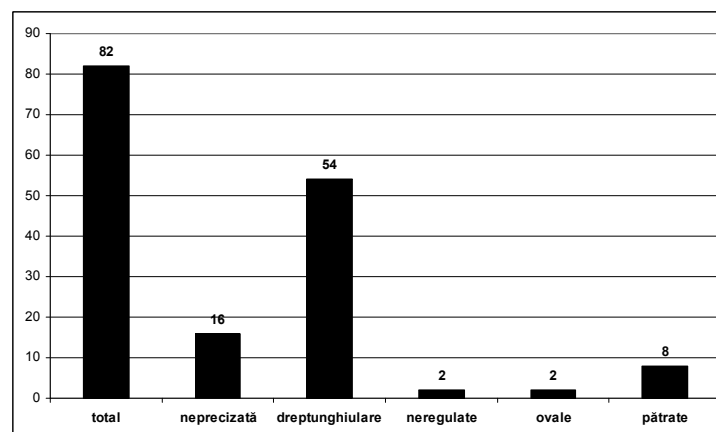

Figura 3. Repartiția locuințelor de suprafață după planimetrie.

Number of surface dwelling types after planimetry.

Din perspectiva suprafeței utile, așa cum reiese din informațiile furnizate de către autorii săpăturilor (în unele situații suprafața a fost calculată conform planurilor publicate) există mari diferențe între locuințele de suprafață cercetate până în prezent, acestea variind între 2,04 m² și 70,87 m². S-a putut calcula suprafața pentru un număr de 60 de structuri, iar pentru celelalte 22 nu există informații care să permită acest lucru.

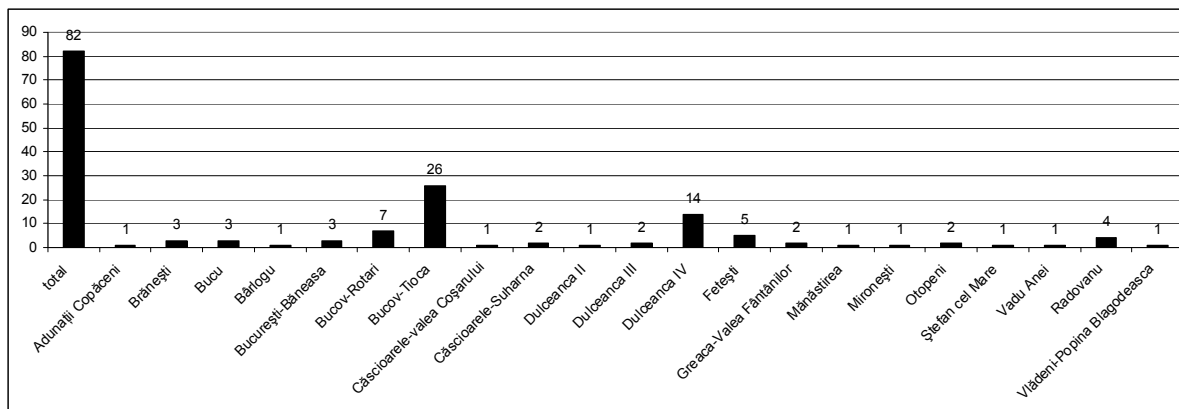

Figura 4. Repartiția locuințelor de suprafață pe situri.

Number of surface dwellings by sites.

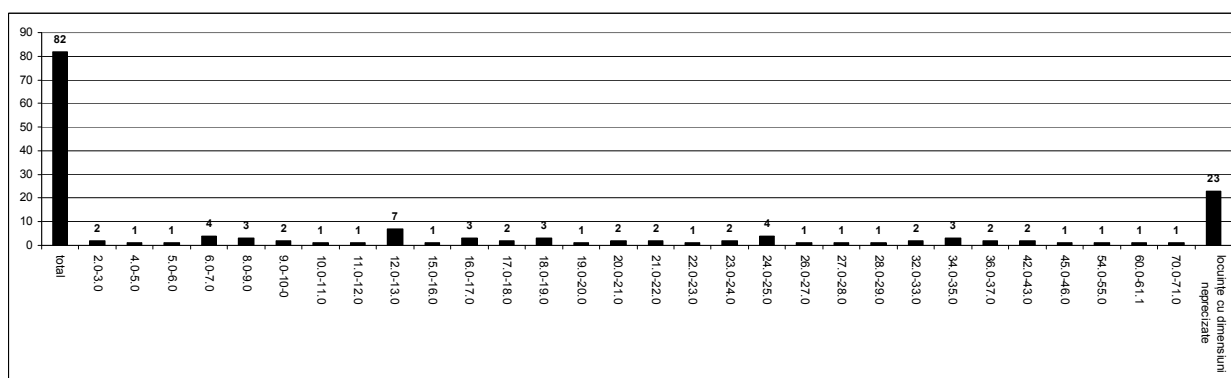

Figura 5. Repartiția locuințelor de suprafață în funcție de arie.

Number of surface dwellings by area.

Astfel, există 13 locuințe cu suprafețe foarte mici, sub 10 m², cuprinse între 2,04 m² și 9,74 m², care au fost cercetate la Brănești-proprietatea Aurel Checiu (L2-L4), Otopeni (L1), Greaca-Valea Fântânilor (L1, L4), Mironești, Căscioarele-Suharnă (L1), Ștefan cel Mare (L1), Dulceanca IV (C26, C27), Dulceanca II și Dulceanca III (C2). Alte 19 structuri au suprafețele cuprinse între 10,26 m² și 19,23 m² și aparțin așezărilor de la Dulceanca IV (C8-C10, C12, C16, C19, C23, C24), Radovanu-Valea lui Petcu (L4), București-Băneasa (L1), Căscioarele-Valea Coșarului (L1), Bucov-Tioca (C1, C2, C7, C16), Radovanu-Valea lui Petcu (L2, L3), Bucov-Rotari (Dependința 3) și Dulceanca III (C1). Un număr de 14 locuințe au suprafețe cuprinse între 20,25 m² și 28,99 m²: Bucov-Tioca (C4a-C4c, C5, C6a, C9, C17, C18, C20, C21, C23), Bucov-Rotari (Dependința 2), Bârlogu (L1), Fetești-Vlașca (L9). O altă grupă, destul de compactă, este alcătuită din 7 locuințe aparținând așezărilor de la Bucov-Tioca (C3, C6, C8, C11, C19, C25) și Bucov-Rotari (C2) ale căror suprafețe sunt cuprinse între 32,06 m² și 36,08 m². Peste aceste valori nu putem vorbi decât de excepții, construcții de dimensiuni foarte mari fiind semnalate până în prezent doar în trei așezări. Trei structuri ale căror suprafețe sunt cuprinse între 42,49 m² și 45,15 m² au fost cercetate la Bucov-Tioca (C10, C14) și Bucov-Rotari (C1), urmate de o locuință de 54 m² cercetată la Fetești-Vlașca (L6) și de o alta de 60 m² la Bucov-Rotari (C3). Cea mai mare structură constructivă din punctul de vedere al suprafeței a fost cercetată în așezarea de la Bucov-Tioca (C12) și avea 70,88 m² (Figura 5).

Pentru categoria locuințelor de suprafață informații complete deținem pentru cele cercetate la Bucov-Tioca. Acestea sunt, în general, puțin adâncite având baza (fundația) realizată din tălpi din lemn care aveau ca rol susținerea suprastructurii pereților. Într-o singură situație și anume C17 au fost identificate gropi de stâlpi la colțuri (Comșa 1978a: 25-26, fig.19/1), atestând și folosirea acestei tehnici de fixare a structurii de rezistență, mai des utilizată pentru locuințele adâncite. Se pare că pereții erau construiți din bârne din lemn cioplite, fiind apoi lipiți cu lut (C20) (Comșa 1978a: 26, fig.19/2) realizându-se astfel izolarea termică a locuinței, dar și o modalitate pentru a preveni incendierea accidentală a acesteia. Tot în scopul protejării construcției de o eventuală funcționare defectuoasă a instalației sau instalațiilor de foc, peretele din dreptul vetrei era căptușit cu pietre de râu (C12 și C19) (Comșa 1978a: 25, fig. 17/3; 20/2, pl. VI/2, 6). În mai multe situații (C6a, C7, C8, C10, C11, C13) (Comșa 1961: 544-5; 1978a: 25-26, fig.25/7, 13; 25/9, 10), în preajma vetrei sau printre fragmentele de lipitură arsă provenite de la pereți, au fost identificate fragmente de vetre cu marginea înălțată, de formă dreptunghiulară, având colțurile rotunjite sau aproape rotunde. În ceea ce privește amenajările cu funcționalitate casnică, în afară de instalațiile de foc în interiorul locuințelor sunt semnalate o groapă sau mai multe gropi, de formă albiată, cu adâncimi de 0,30-0,50 m, săpate de la nivelul podelei (C8, C17, C20) (Comșa 1978a: 24-34). Unele dintre locuințele de suprafață cercetate la Bucov-Tioca aveau, conform informațiilor furnizate de cea care a cercetat situl, două încăperi (C8, C10-C12, C24) (Comșa 1978a: 25-33). Din punctul de vedere al suprafeței, în cadrul locuințelor de suprafață se disting mai multe grupări. Trebuie specificat că suprafețele construcțiilor au fost calculate pe baza dimensiunilor publicate de Maria Comșa în monografia așezării, iar pentru acelea pentru care nu au existat informații, au fost utilizate planurile de săpătură care ilustrează studiul. Pentru un număr de 7 structuri nu au fost accesibile informațiile cu privire la dimensiunile lor, de aceea acestea nu au fost incluse în analiza de față. Cele mai mici locuințe sunt C1, C2, C16 și C17 care au suprafețe cuprinse între 16,85 m² și 18,67 m². Urmează apoi o grupă de 10 locuințe, C4a-C4c, C5, C6a, C9, C17, C18, C20, C21, care au suprafețe cuprinse între 20,74 m² și 28,99 m². O altă categorie este formată din 6 locuințe a căror suprafață este cuprinsă între 32,06 m² și 34,96 m² (C3, C6, C8, C11, C19, C25). Cele mai mari construcții sunt C10 de 42,49 m², C14 de 45,15 m² și C12 de 70,87 m².

Locuințele adâncite

Tipul cel mai răspândit de structură constructivă în secolele VIII-X îl reprezintă locuințele adâncite, iar până în prezent au putut fi repertoriate un număr de 203 de astfel de construcții. Edificarea unei locuințe de acest tip presupunea, în primul rând, săparea unei gropi ce varia ca dimensiune a laturilor și ca adâncime, în funcție de mai mulți factori, cum ar fi: duritatea solului, posibilitățile tehnice ale constructorilor, numărul de persoane angrenate în această activitate etc. În literatura de specialitate problema modului de realizare a unei locuințe, fie că este vorba despre una adâncită sau una de suprafață, nu este privită de cele mai multe ori decât prin prisma adâncimii, eventual a numărului de stâlpi de susținere a acoperișului. Limitarea discuțiilor la un număr redus de probleme poate fi pusă pe seama informațiilor, de cele mai multe ori insuficiente, pe care autorii le oferă în articolele și studiile în care fac publice cercetările pe care le-au întreprins.

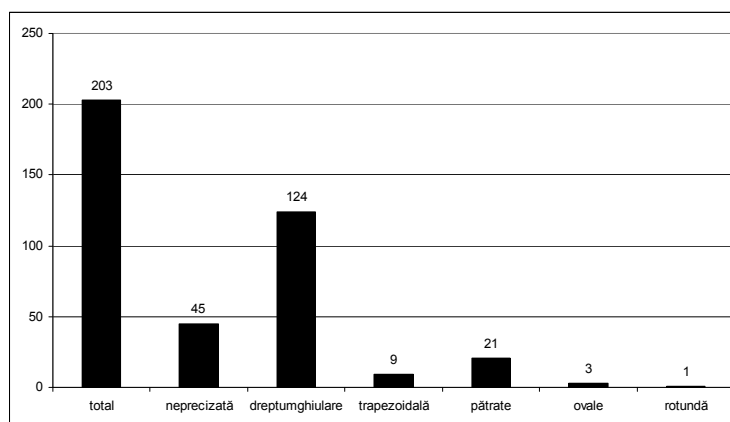

Figura 6. Repartiția locuințelor adâncite după planimetrie.

Number of pit dwelling types after planimetry.

Din punct de vedere al formei, dintre locuințele adâncite, 124 au un plan dreptunghiular (40 dintre acestea sunt descrise ca având o formă dreptunghiulară, iar 84 cu formă rectangulară, fiind doar o problemă de exprimare), 21 de formă pătrată, dar și forme atipice sau mai rar întâlnite, cum sunt cele rotunde (un exemplar), ovale (3 situații) sau trapezoidale (9 situații) (Figura 6).

Despre un număr de 45 de structuri nu avem altă informație decât aceea că se încadrează în categoria locuințelor adâncite, fără a se preciza forma acestora.

În general, încadrarea unei locuințe într-un tip planimetric este de cele mai multe ori aleatorie, ținând mai mult de subiectivismul și percepția arheologului care a descoperit-o și cercetat-o, decât de considerente de ordin tipologic menite a fi utilizate în cadrul unei clasificări realizate după criterii bine definite. Acest fapt poate fi datorat mai multor 'factori' și anume cercetarea parțială a unor astfel de complexe, datorită unor cauze multiple cum ar fi distrugerea parțială sau cercetarea ei în cadrul unei săpături de salvare, dar și documentarea insuficientă a cercetării.

Din perspectiva construcției propriu-zise, înclinăm să credem că forma nu era legată de un anumit tip de gândire tehnică, ci mai degrabă de posibilitățile tehnice și materiale ale comunității și eventual de condițiile atmosferice din timpul execuției. În realizarea tipologiei cu privire la formele de locuințe adâncite, prezentată mai sus, s-a ținut cont de încadrarea pe care autorul săpăturii a publicat-o. În cazurile în care nu a existat o descriere detaliată, dar au fost publicate planuri ale complexelor cercetate, acele structuri au fost introduse în categoria locuințelor dreptunghiulare, deoarece s-a considerat că nu acest tip de informație este definitorie pentru încadrarea unei locuințe, iar o delimitare precisă trebuie realizată după alte criterii, cum ar fi suprafața utilă sau adâncimea.

Locuințe a căror formă era dreptunghiulară sau apropiată de aceasta, au fost cercetate în siturile de la Dridu, jud. Ialomița (Zaharia 1967: 50-3, fig.28), Târgșoru Vechi, jud. Prahova¹, Bucov-Tioca și Rotari, jud. Prahova (Comșa 1958: 495; 1978a: 18, fig. 11/1; 22/1, pl. 1-2,5; VII/1), Alexandria-Podu Nou, jud. Teleorman (Mitrea și Preda 1959: 178), Căscioarele-Suharna, Șuvița Hotarului și Valea Coșarului, jud. Călărași (Sârbu *et al.* 1996: 122, 123, fig. 12; 145/11), București-Dealul Văcărești (Turcu și Ciuceanu 1992: 201-202, pl.III), București-Măicănești (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531; Mănucu-Adameșteanu 1992: 64), București-Alba (Panait 1963a: 108-11), București - Dămăroia (București 1959: 33), București-Băneasa (Mănucu-Adameșteanu *et al.* 2008a: 58-9; Constantiniu și Panait 1965: 118-25), Vadu Săpat, jud. Prahova (Diaconu 1978: 294), Șirna, jud. Prahova (Olteanu și Neagu 1986: 157), Dragomirești Deal, jud. Ilfov (Mănucu-Adameșteanu 1999: 5-9), Greaca-La Stână, La Slom, jud. Călărași (Sârbu *et al.* 1996: 126-7), Bucu, jud. Ialomița (Păunescu și Rența 2000: 11, fig.2/2), Buftea, jud. Ilfov (Enăchiuc 1978: 72), Fetești-Vlașca, jud. Ialomița (Popa *et al.* 2003: 165-6, fig.4/1), Bragadiru, jud. Ilfov (Turcu 1980: 193; 1981: 37-38), Țândărei, jud. Ialomița (Păunescu și Rența 1992: 109), Pietroasele, jud. Buzău (Constantinescu 2003: 448, fig.1), Vlădeni, jud. Ialomița (Corbu 2004: 369; 2006: 43; Olteanu și Corbu 2002: 33) (Figura 8).

Locuințe cu o formă pătrată sau apropiată de aceasta, au fost cercetate la Bragadiru (Turcu 1979: 126; 1981: 38), Ileana-Podari (Zirra 1959: 503-504, fig.2/A), Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 262-3), București-Măicănești (Constantiniu și Panait 1983: 531, Mănucu-Adameșteanu 1992: 64), Târgșoru Vechi (Popescu *et al.* 1961: 642, fig.5), Dridu (Zaharia 1967: 40-42, fig.18), București-Dealul Ciurel (Morintz 1961: 662), Șirna (Olteanu *et al.* 1980: 419), Vlădeni (Corbu 2005: 406-407; 2006: 43), Alexandria-Podu Nou (Mitrea și Preda 1959: 178), Pietroasele (Constantinescu și Stăicuț 2007: 272), Bucu (Păunescu și Rența 1998: 53; 2000: 15).

O formă trapezoidală este menționată în cazul unor structuri cercetate la Bucov-Tioca (Comșa 1978a: fig. 6/3; 11/4); Târgșoru Vechi (Păunescu 1975: 231), Șirna (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 53-54), Dridu (Zaharia 1967: 31-34, fig.12, 16, 37), Bragadiru (Turcu 1981: 37) și București-Băneasa (Constantiniu și Panait 1965: 105-109).

Forme de locuințe mai rar întâlnite sunt semnalate la Șirna (Olteanu și Neagu 1986: 157), Bragadiru (Turcu 1980: 126; 1981: 38) și Căscioarele (Sârbu *et al.* 1996: 125, fig.141/2; 142) unde avem documentate construcții de formă ovală, iar la Căscioarele (Sârbu *et al.* 1996: 122, fig.132; 145/1-4; 158; 159/4-6; 160) este semnalată o structură de formă 'rotundă'.

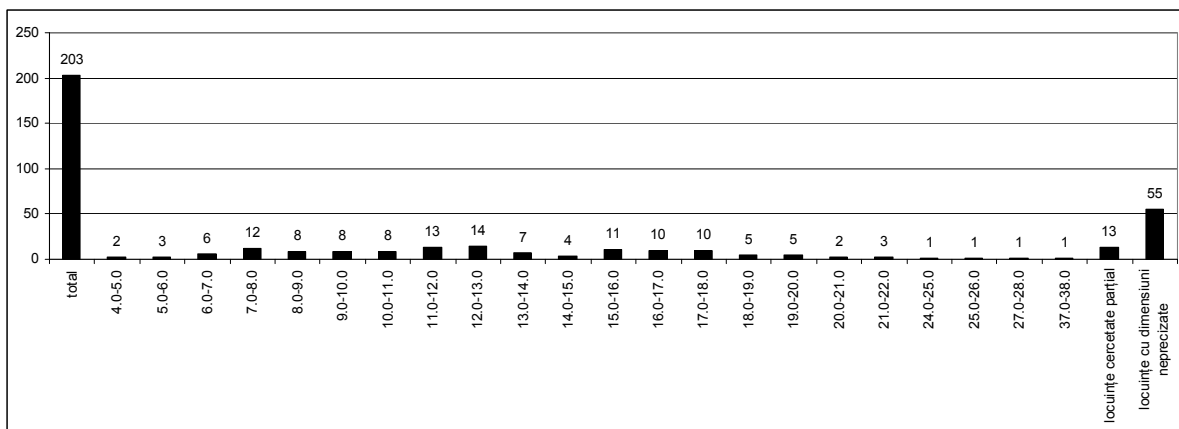

Figura 7. Repartiția locuințelor adâncite în funcție de arie.
Number pit dwellings by area.

Din punctul de vedere al suprafeței utile, conform datelor publicate de către autorii săpăturilor (în unele situații suprafața a fost calculată conform planurilor publicate, nefiind specificate dimensiunile laturilor), locuințele adâncite se înscriu între 4 m² și 37,93 m². S-a putut calcula suprafața pentru un număr de 136 de complexe. Pentru 13 exemplare dimensiunile publicate sunt cele surprinse în interiorul suprafețelor cercetate și nu reflectă suprafața exactă a construcției, iar în 55 de situații nu există informații referitoare la dimensiunile acestora (Figura 7).

Astfel, pe palierul inferior, sunt 39 de locuințe a căror suprafață se înscrie în intervalul 4,0-10,0 m², care au fost cercetate în așezările de la Șirna (L21, L25, L33bis, L39, L42, L54, L54bis, L62, L69, L70, L85, L104, L109), Fetești-Vlașca (B4, B8, B10, B13, B15), Căscioarele-Valea Coșarului (B2, B3), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B3, B6), Bucu (B1, B2, B7, B8, B13, B16-B19, B21, B22), Pietroasele (L1), Brănești (L2), Dridu (B9), București-Alba (B1), București-Măicănești (B148), Bucov-Tioca (B23), Dragomirești Deal (B1) și Ștefan cel Mare (B1-B3).

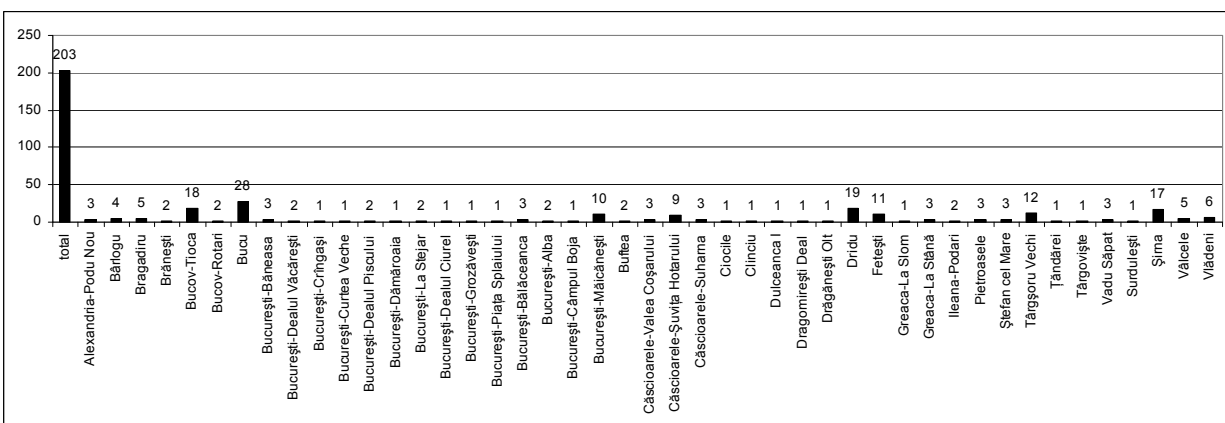

Figura 8. Repartiția locuințelor adâncite pe situri.
Number of pit dwellings by sites.

Majoritatea locuințelor adâncite a căror suprafață a putut fi calculată se încadrează în intervalul 10,0-20,0 m², categorie care cuprinde 87 de structuri identificate în siturile de la Bucu (B3-B6, B9-B12, B13/faza I, B14, B15, B20, B25, B28), Bragadiru (B22, B31, B34, B37, B40), Brănești (L1), Bucov-Tioca (B1, B3, B4, B6, B7, B9, B11, B12, B15-B18, B20), Bucov-Rotari (B1, B2), Căscioarele-Valea Coșarului (B1), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B1, B9), Căscioarele-Suharna (B3), București-Băneasa (B3, B6, L1, L2), Dridu (B3, B4, B8, B10-B16, B18, B19), București-Alba (B2), Ileana-Podari (B1), Târgșoru Vechi (B1B, B2B, B1E, B3IIA, B8, B11, B16, B19, B23, B37, Bcas.3A), Pietroasele (L2, L3), Vadu Săpat (B1-B3), Vlădeni (B2-B5), Fetești-Vlașca (B5, B12), Țândărei (B1), Alexandria-Podu Nou (B3) și Șirna (L55).

Cele mai mari construcții adâncite au fost cercetate la Dridu (B1, B6), Șirna (L15), Bucov-Tioca (B21), București-Băneasa (B4), Fetești-Vlașca (B7), Târgșoru Vechi (B2E), Vlădeni (B6), cu suprafețe cuprinse între 20,25 m² și 27,07 m². Și în cazul acestui tip de structură avem o maximă a suprafeței utile reprezentată de B2 de la Dridu, cu 37,93 m².

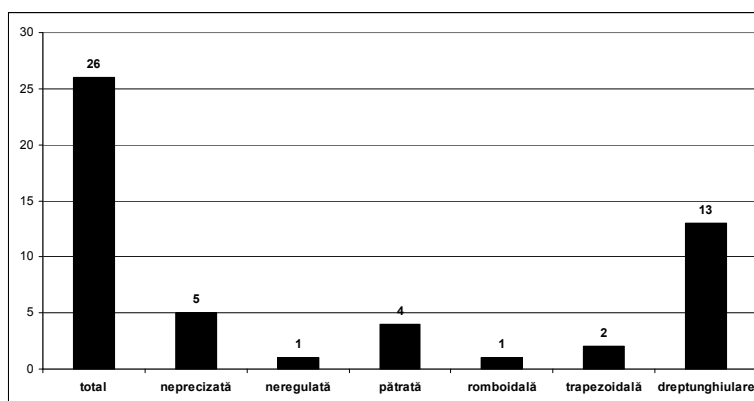

Figura 9. Repartiția locuințelor semiadâncite după planimetrie.

Number pit-hut dwelling types after planimetry.

O categorie oarecum distinctă este cea a locuințelor 'semiadâncite'. Nu a fost constituită o grupă distinctă pentru acest tip de structură și au fost discutate alături de cele adâncite, deoarece din punct de vedere constructiv au la bază același principiu și anume săparea suprafeței utile a construcției în pământ. Una dintre diferențe ar fi că acestea, în cea mai mare parte dintre cazuri, se adâncesc mult mai puțin, constituind mai degrabă o categorie de legătură între construcțiile adâncite și cele de suprafață. În cazul locuințelor semiadâncite putem vorbi, mai degrabă, de un comportament constructiv legat de modalitatea de realizare a instalației de foc. În majoritatea situațiilor, în interiorul acestui tip de complex, au fost descoperite cuptoare amenajate în calup de lut cruțat, groapa adâncindu-se doar cât era nevoie pentru amenajarea acestui tip de instalație de foc (Figura 17).

Locuințele semiadâncite nu constituie o categorie prea numeroasă, până în prezent au fost identificate un număr de 26 de astfel de structuri (Figura 10). Este posibil ca unele structuri adâncite, despre care avem puține informații privind adâncimea, structura constructivă sau tipul instalației de foc, să aparțină, de fapt, acestei categorii. În astfel de situații a fost acordat credit autorilor săpăturii, mai ales în lipsa unor planuri ale respectivului complex.

Din punct de vedere planimetric acest tip de construcții se prezintă astfel: 13 structuri au o formă dreptunghiulară, 4 sunt pătrate, 2 trapezoidale, una romboidală (poate fi un pătrat ce avea colțurile deformate), una cu formă neregulată (mai degrabă nu i s-a putut preciza cu exactitate limitele), iar în 5 situații nu există informații cu privire la forma locuinței (Figura 9).

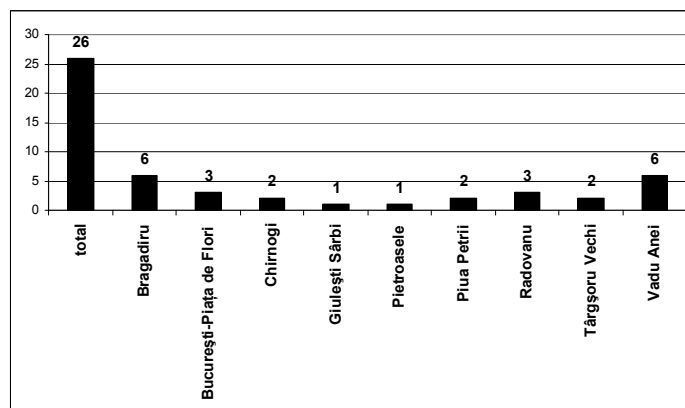

Figura 10. Repartiția locuințelor semiadâncite pe situri.

Number of pit-hut dwellings by sites.

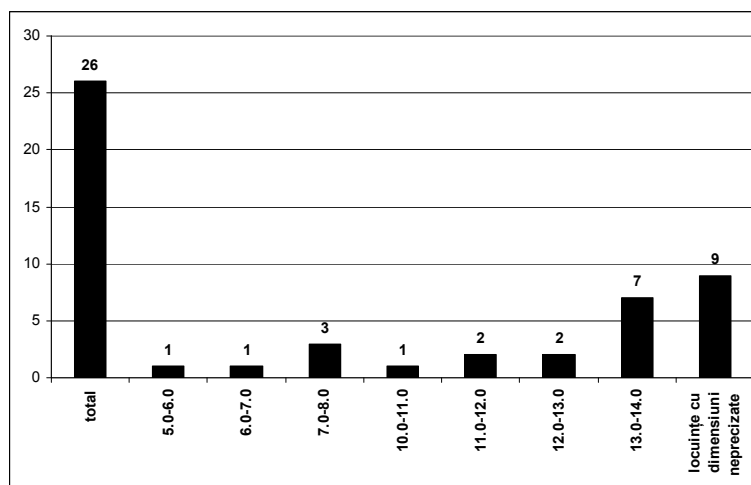

Figura 11 Repartiția locuințelor semiadâncite în funcție de arie.

Number of pit-hut dwellings by area.

Din perspectiva suprafeței utile, se observă că locuințele semiadâncite au dimensiuni mai degrabă mici. Astfel, un prim grup de construcții se situează între 5,06 m² și 7,95 m² fiind cercetate la Piuța Petrii-Orașul de Floci (L1) (Chițescu 1992: 99), București-Piața de Flori (B1) (Panait 1963b: 139), Giulești-Sârbi (B1) (Leahu 1963: 183, fig.59), Vadu Anei (L6) (Teodor 2000: 133-4, pl.4/a), Chirnoși (L6) (Trohani 1975: 144-5, fig.3). Un al doilea grup de locuințe se situează între 10,14 m² și 13,76 m² și au fost cercetate în siturile de la Vadu Anei (L4, L8) (Teodor 2000: 133-5, pl.3/d), Bragadiru (B1, B3, B4, B9, B10, B15) (Turcu 1971: 63, 66), Târgșoru Vechi (B40, B38) (Niculescu *et al.* 2005: 376-9; Ciupercă și Măgureanu 2010: 154, fig.7, 8) și Radovanu (B3, B1) (Comșa 1988-1989: 143-5). Există și un număr de 9 structuri pentru care nu avem nici o indicație privind dimensiunile, fie pentru că au fost cercetate parțial sau din diferite cauze nu li s-a putut delimita integral suprafața (Figura 11).

Sisteme de construcție

Realizarea unei analize a sistemului constructiv al unei locuințe, fie că este vorba de una de suprafață sau de una săpată în pământ, este condiționată de existența sau nu a unui set minim de informații care să cuprindă date despre planimetria, adâncimea, tipul de fundație, modul de realizare a pereților, tipul și poziția instalațiilor de foc, precum și alte elemente specifice de organizare internă sau prezența unor facilități gospodărești. Din nefericire, în literatura de specialitate este cunoscut un număr redus de complexe de locuit despre care există suficiente informații care să permită realizarea unei analize detaliate. De cele mai multe ori întâlnim informații generalizate la întreaga așezare sau a unei părți din aceasta (în funcție de numărul mai mare sau mai mic de structuri cercetate), fără a se specifica cu precizie caracteristicile și tipul constructiv al fiecărei locuințe în parte. În studiile publicate până în prezent ponderea dominantă o au informațiile cu privire la materialul arheologic recuperat în timpul excavațiilor și se acordă un spațiu mult mai mic observațiilor cu privire la modul de realizare a locuințelor. Chiar și atunci când beneficiem de informații utile, în prim plan sunt instalațiile de foc, despre care se oferă date amănunțite; fundațiile, structura de rezistență sau pereții sunt tratate fugitiv, fără a li se acorda spațiul pe care îl merită în economia lucrării. Această situație poate avea cauze multiple care să nu aibă nimic în comun cu dorința unora dintre autori de a 'ascunde' informații 'dintr-o prudență exagerată', cu toate că există cazuri de 'cenzură științifică' în care o categorie sau alta de informații considerate că vin în contradicție cu 'teoriile științifice' enunțate anterior de un autor sau altul, sunt trecute sub 'tăcere', nefiind utilizate în studiile sau articolele publicate.

Dacă avem în vedere că în acest stadiu al cercetării spațiului muntean din secolele VIII-X, avem repertoriile un număr de 558 de situri și avem informații despre un număr de 325 de structuri de locuire, putem afirma că orice analiză realizată la acest moment va conține suficiente elemente subiective, care pot modifica permanent cunoștințele noastre, în funcție de evoluția stadiului și a calității publicării. În acest moment este necesară includerea în circuitul științific a tuturor cercetărilor întreprinse până în prezent, pentru a se oferi posibilitatea conturării unui stadiu real al cunoștințelor despre această perioadă complexă din evoluția spațiului analizat, mai ales în condițiile în care cercetări

noi sunt din ce în ce mai puține.

În cazul locuințelor de suprafață, informațiile cu privire la tehnica de realizare a construcției sunt ceva mai reduse decât cele care fac referire la locuințele adâncite. Acest fapt poate fi influențat de modul de conservare al acestor structuri după ce acestea și-au pierdut funcționalitatea pentru care au fost create. Cum în majoritatea cazurilor nu au fost observate urme de distrugere violentă, prin incendiere, a acestor locuințe, ce erau ridicare fie de la nivelul de călcare al epocii, fie puțin adâncite, amprentele lăsate de structura constructivă sau de utilizare au putut fi mai lesne șterse de apa pluvială, vânt sau ninsori. La aceste intemperii naturale s-a putut adăuga acțiunea tipului de sol existent în spațiul utilizat pentru amenajarea așezării.

Despre modul de realizare a fundației locuințelor de suprafață există informații destul de puține. Astfel, unele dintre acestea erau puțin adâncite, spre exemplu C6, C12, C18, C23 de la Bucov-Tioca (Comșa 1961: 544-5; 1978a: 25, fig.14/1; 18/1; 21/1) și C1-C3 de la Bucov-Rotari (Comșa 1958: 495; 1978a: 25-27, fig.17/3; 23/1, 2; pl.VII/6), în general cu până la 0,30 m, fapt menit pentru o cât mai bună fixare a elementelor de fundație. Una dintre modalitățile de amplasare a fundației este cea foarte întâlnită în așezarea de la Bucov-Tioca (Comșa 1961: 544-5; 1978a: 25-26, fig.12/1-3; 13/2,3; 14/1; 18/2; 20/1, 2; 25/7, 13; pl.VI/2), unde în foarte multe situații (C1-C3, C4b, C4c, C6, C6a, C16, C19, C21) este semnalată existența unor tălpi de lemn amplasate orizontal și dispuse pe marginile locuinței, care reprezentau baza structurii de rezistență a clădirii.

O altă modalitate de fixare a structurii de rezistență se întâlnește în locuința C12 de la Bucov-Tioca, care chiar dacă este puțin adâncită, nu are o fundație realizată din bârne, ci stâlpii dispuși la colțuri și pe mijlocul laturilor sunt îngropați sub nivelul podelei (Comșa 1978a: 25, fig.17/3, pl.VI/6). Tot în perimetrul așezării de la Bucov-Tioca este prezent și un sistem mixt de realizare a fundației, mai precis în C17 (Comșa 1978a: 25-26, fig.19/1) unde au fost observate atât tălpi din lemn, cât și gropi provenind de la stâlpi de susținere, dispuși la colțuri.

Un tip singular până în prezent, de realizare a unei fundații pentru o construcție de suprafață, este semnalat la Bârlogu, județul Argeș, unde L1 (Nania 1969: 122, 125) avea fundația realizată din bârne din lemn așezate pe un strat de cărămizi fragmentare, dispuse una lângă cealaltă. Este singurul caz în care este menționată utilizarea cărămizilor pentru realizarea fundației; iar faptul că acestea sunt fragmentare acreditează ideea că ar putea proveni din complexe mai vechi (posibil dintr-un castru roman aflat pe *Limesul transalutan* care traversează județul Argeș) aflate în apropierea așezării. Prezența unor cărămizi în interiorul unor locuințe mai este semnalată la Bucov (atât în așezarea de la Tioca cât și în așezarea de la Rotari) (Comșa 1978a: 42), Căscioarele - Șuvița hotarului (B3, B9) (Sârbu *et al.* 1996: 122-3, fig.131; 138/1) și la Radovanu (L1) (Comșa 1988-1989: 145), fără a putea fi legată de o eventuală utilizare a acestora ca materiale de construcție pentru realizarea fundației sau a vreunei structuri de rezistență, ci doar de o refolosire a lor în structura vetrelor sau pur și simplu descoperite în pământul de umplutură, fără a se putea preciza utilitatea lor.

Trebuie semnalat și un alt detaliu constructiv care completează informațiile cu privire la structurile de locuire și la modul în care au fost realizate și anume informația că unele locuințe de suprafață au colțurile rotunjite. Astfel de precizări există la Bucov-Rotari (C1) (Comșa 1958: 495; 1978a: 26-27, fig.23/1;), Radovanu (L1) (Comșa 1988-1989: 145), Greaca-Valea Fântânilor (L2) (Sârbu *et al.* 1996: 126), fără a se specifica existența sau nu a unor gropi de stâlpi sau tălpi de fundație. Foarte probabil că și aceste structuri se încadrează în categoria celor care aveau structura de rezistență realizată din bârne din lemn cioplite, dispuse în poziție verticală și îngropate mai jos decât nivelul podelei, posibilitate explicată de forma rotundă a colțurilor. După toate probabilitățile mai există și alte locuințe de acest tip, mai ales acelea care în planurile autorilor săpăturii apar cu limite punctate, de cele mai multe ori de formă pătrată sau dreptunghiulară, perfect trasate, cu colțuri ce descriu unghiuri de 90°. Faptul că în aceste cazuri limitele sunt mai mult intuite, iar existența unor elemente de structură nu au putut fi documentate, poate avea o explicație relativ simplă și anume că după părăsirea respectivei construcții, proprietarii au recuperat materialul lemnos, pentru a fi reutilizat în cadrul altei construcții sau pentru a-l folosi drept combustibil. Astfel, ar putea fi explicată cantitatea mică de material lemnos (urme de lemn carbonizat) descoperit în cadrul locuințelor atât de suprafață, cât și adâncite aparținând secolelor VIII-X.

Tehnica de realizare a pereților în cazul locuințelor de suprafață nu diferă cu mult de cea utilizată în cazul celor adâncite. În general sunt întâlnite două tipuri constructive, unul mai des documentat în care pereții sunt confecționați din împletitură de nuiele care apoi erau lipite cu pământ, atât la interior cât și la exterior, iar al doilea în care sunt utilizate bârne cioplite, dispuse orizontal, care mai apoi erau lutuite, realizându-se atât o bună izolare termică cât și o protecție pentru funcționarea în siguranță a instalației de foc.

Descoperirile cele mai numeroase care oferă informații cu privire la tehnica de realizare a pereților sunt fragmentele provenind de la lipitura interioară a pereților, care în majoritatea cazurilor păstrează urme de nuiele, bârne sau scânduri. Zona cu frecvența cea mai mare de astfel de materiale este cea în care este amplasată instalația sau instalațiile de foc, fapt explicabil prin căldura degajată de foc și care provoacă astfel o 'coacere' a lipiturii de pe pereți și tavan, conferind o rezistență mai mare în timp. Fragmente provenind de la lipitura de pe pereți sunt menționate în locuințele C6a, C7, C8, C10, C11, C13 de la Bucov-Tioca (Comșa 1961: 544-5; 1978a: 25-26, fig.25/7, 9, 10, 13), în L5 de la Vadu Anei (Teodor 2000: 133, 135) și în L1 de la Căscioarele-Valea Coșarului (Sârbu *et al.* 1996: 126).

În L1 de la București-Băneasa, lipitura cu care au fost căptușiți pereții conținea pietricele, bucățele de calcar și paie (Constantiniu și Panait 1965: 102-103, fig.22), iar în L5 din aceeași așezare au fost recuperate bucăți de lipitură care conțineau amprente de la nuielele și scândurile cu care a fost realizată structura pereților (Constantiniu și Panait 1965: 117-18). Confecționarea pereților din împletitură de nuiele, căptușite apoi cu pământ galben, este întâlnită la Radovanu-Valea lui Petcu, în L1 (Comșa 1988-1989: 145) și la Bârlogu, în L1 (Nania 1969: 122, 125). Confecționarea pereților din bârne din lemn, cioplite, care mai apoi sunt lipite cu lut este atestată la Bucov-Tioca în C20 (Comșa 1978a: 26, fig.19/2).

Un tip de amenajare suplimentară a pereților în interiorul locuințelor de suprafață este acela de a-i căptuși, în zona instalației de foc, cu pietre de râu. De fapt, este vorba de o dublare a peretelui sau a pereților dinspre interior, în zona cea mai expusă pericolului de incendiere, prin construirea unei structuri din pietre de râu legate cu pământ galben. O astfel de protecție a peretelui este întâlnită la Bucov-Rotari în C1 (Comșa 1958: 495; 1978a: 26-27, fig.23/1), Bucov-Tioca în C12, C16, C19 (Comșa 1978a: 25, fig.17/3; 18/2; 20/2; pl.VI/2, 6) și la Radovanu-Valea lui Petcu în L3 (Comșa 1988-1989: 146).

Despre modul de amenajare a podelelor din locuințele de suprafață avem foarte puține date, cu toate că există numeroase cazuri, conform planurilor publicate, în care delimitarea perimetrului unor astfel de construcții a fost realizată pe baza amprentelor lăsate de podele, la care se adaugă resturile provenite din demantelarea pereților. Este posibil ca în majoritatea cazurilor, podelele să nu fi beneficiat de o amenajare specială, de exemplu o lutuială, cu timpul înregistrându-se o bățătorire naturală a acestora ca urmare a utilizării într-o anumită perioadă de timp, aspect de cele mai multe ori dificil de observat. În câteva cazuri podelele câtorva locuințe au fost lutuite, așa cum s-a observat în așezările de la Fetești-Vlașca (L2, L6, L9) (Popa *et al.* 2003: 165) și de la Otopeni (L1) (Leahu 1969: 8). Dacă în cazul lui L1 de la Otopeni nu se specifică decât faptul că avea o podea lutuită, pentru L2, L6 și L9 de la Fetești se menționează o grosime a podelei cuprinsă între 0,10 m și 0,20 m. Acest fapt sugera că, în cazul celor trei locuințe de la Fetești, podelele ar fi putut avea mai multe nivele de refacere a lutuiei, care, din păcate, nu au putut fi observate în timpul cercetărilor de teren.

O problemă dificilă este cea a modalităților de realizare și a tipurilor de acoperiș utilizate de constructorii locuințelor din secolele VIII-X. Informațiile care ar putea fi utilizate pentru o cât mai veridică reconstituire a imaginii acoperișului sunt, în general, puține și neconcludente. În general, diferitele versiuni de reconstituire vizuală realizate până în prezent au la bază analogii cu locuințe sătești tradiționale, care în linii mari sunt realizate într-o tehnică asemănătoare cu cele din secolele VIII-X (Planșa I). Punctul de plecare în realizarea acestui demers l-au constituit informațiile cu privire la planimetria, tipul de fundație, structura de rezistență și tehnicile de realizare a pereților. Concluziile la care au ajuns arhitecții și arheologii care s-au ocupat de această problemă conduc spre existența a două tipuri principale de acoperiș în această perioadă. Un prim tip este cunoscut sub denumirea de 'acoperiș în două ape', adică acoperișul are o coamă centrală, întotdeauna amplasată pe axul intrării, din care pornesc două pante. Cel de-al doilea tip este 'acoperișul în patru ape', varianta în care dintr-un punct situat aproximativ în centrul locuinței pornesc patru pante corespunzătoare celor patru laturi ale construcției. În acest ultim caz este necesară existența unui stâlp dispus central care să susțină greutatea acoperișului.

Analizele cu privire la modul în care erau construite spațiile de locuit, felul în care arătau și totalitatea utilităților pe care le dețineau sunt îngreunate de informațiile insuficiente și disparate pe care cercetările arheologice întreprinse până în prezent ni le oferă. Utilizând doar câteva informații care se referă la planimetrie, la care se adaugă eventual date despre tipul de fundație, dispunerea gropilor pentru stâlpii de susținere etc. nu se poate realiza o reconstituire exactă a unei locuințe și cu atât mai mult a unei așezări. Există situații în care se menționează existența unui număr, mai mare sau mai mic de gropi de 'par' cu diametre de 0,10-0,15 m sau chiar mai mici, care, cu greu ar fi putut susține greutatea unui acoperiș, așa cum este el descris de majoritatea autorilor. O altă problemă este

reprezentată de acele structuri cu o suprafață utilă de sub 10 m². Întrebarea, ce apare în cazul acestor construcții, este dacă sunt într-adevăr locuințe și câte persoane puteau ele adăposti? Plecând de la premisa, conform căreia o familie din acea perioadă putea avea în medie un număr de 5-6 persoane, observăm că de cele mai multe ori suprafața utilă este total insuficientă chiar și numai pentru adăpostirea acestora, nemairămânând spațiu pentru depozitarea proviziilor sau a altor bunuri. Cu excepția așezărilor de la Bucov-Tioca și Bucov-Rotari, în nici o altă așezare nu se precizează existența unor construcții (dependințe) care ar fi putut avea o altă destinație decât cea de locuință.

Stabilirea formei și a modalităților tehnice de realizare a acoperișului unei locuințe nu se poate produce decât prin efectuarea unor studii de arheologie experimentală, care să răspundă la multitudinea de întrebări cu privire la acest subiect.

Modul de realizare a locuințelor adâncite diferă de cel al locuințelor de suprafață în primul rând datorită faptului că o parte a acestora este săpată în pământ. O astfel de construcție presupune existența unui alt tip de gândire tehnică, constructorii trebuind să găsească soluții de execuție pentru o multitudine de aspecte, cum ar fi infiltrațiile provenite din sol, îndepărtarea apei pluviale, fixarea acoperișului etc. Partea îngropată a unei locuințe adâncite este de fapt spațiul cel mai bine păstrat dintr-o astfel de structură, iar dacă nu este deranjat de intervenții ulterioare, este bine individualizat în cadrul cercetării arheologice propriu-zise (Plansa II). Este evident că în cazul locuințelor adâncite limitele sunt mult mai bine păstrate și deci bine identificate de către autorii cercetării.

Gropile locuințelor adâncite în pământ reprezintă nucleul acestora, care este foarte posibil să fi avut o suprafață mai mare, cuprinzând și un spațiu în jurul acestor gropi. Această afirmație este susținută în primul rând de lipsa oricărui tip de amenajare pentru susținerea acoperișului, amplasată pe marginea gropii, fapt ce sugerează că panta acestuia era plasată mai departe de groapă și deci spațiul acesta aparținea de fapt locuinței. Din nefericire spațiului exterior complexului cercetat i se acordă de cele mai multe ori o atenție mai mică decât locuinței propriu-zise, de aceea informațiile despre ce se întâmplă în acest perimetru nu sunt dintre cele mai concludente și aceasta nu datorită unei deficiențe de cercetare ci mai degrabă pentru că urmele acestor amenajări fie sunt interpretate greșit, fie au fost șterse de trecerea timpului.

Informațiile cu privire la săparea gropilor pentru locuințele adâncite sunt în general puține, ele rezumându-se cel mult la detalii despre pereți. Astfel, sunt amintiți pereți săpați vertical ca în cazul structurilor de la Bragadiru (B37) (Turcu 1979: 126; 1981: 38), Bucov-Tioca (B7, B17, B21) (Comșa 1978a: 18-19, fig.8/1, 10/2, 11/1; pl.V/1, 6; 1/2, 5), București-Piața Splaiului (B1) (Panait 1969: 30), București-Măicănești (B148) (Constantiniu și Panait 1983: 531, Mănucu-Adameșteanu 1992: 64), Ileana-Podari (B1) (Zirra 1959: 503-504, fig.2/A) sau Târgșoru Vechi (B2E) (Păunescu 1975: 231), dar există și pereți care au fost săpați ușor oblic ca la București-Băneasa (B3) (Constantiniu și Panait 1965: 105-109). Un caz mai rar este cel de la Șirna, unde se menționează că B1 este săpată în trepte, însă fără a se furniza alte detalii constructive (Olteanu și Neagu 1986: 157). Despre cea mai mare parte dintre locuințe nu se precizează forma pereților interiori, specificându-se cel mult forma gropii.

În ceea ce privește adâncimile locuințelor de acest tip, valorile oscilează în funcție de nivelul de referință care a fost utilizat, putând fi nivelul actual, nivelul de săpare sau nivelul de surprindere. Există cazuri în care se precizează adâncimea atât față de nivelul actual, cât și față de nivelul de săpare, însă astfel de situații sunt destul de puține, ele constituind însă repere indispensabile oricărei analize. Din cele 203 de locuințe adâncite incluse în analiza de față, despre 72 dintre acestea nu există nici un fel de precizare asupra adâncimilor. Despre celelalte există diverse informații cu privire la acest aspect, dar nu a fost folosit același tip de sistem de referință, uneori reperul fiind nivelul actual de călcare, alteori nivelul de observare (sau de săpare) și doar foarte rar ambele.

Structura de rezistență a locuințelor adâncite este asemănătoare în unele privințe cu cea a construcțiilor de suprafață și în acest caz întâlnindu-se structuri bazate pe stâlpi înfiți în pământ și structuri asamblate pe tălpi de lemn. Existența gropilor pentru stâlpi (în literatura de specialitate fiind mai des utilizată expresia 'groapă de par') este semnalată în B3 de la Alexandria-Podu Nou, unde sunt dispuși la colțuri și pe mijlocul laturilor de est și vest (Mitreă și Preda 1959: 178), la Bucu în B13, unde au o formă tronconică (Păunescu și Rența 2000: 12), la Dridu în B3, B15, B16 (Zaharia 1967: 35-36, 44-45, 50-53, fig.15, 21, 28), la Târgșoru Vechi în B5, B11, B16 și B23 (Constantinescu 1960: 168, pl.I/2, fig.2) și în așezarea de la Vadu Săpat în B1 și B3 (Diaconu 1978: 294). În alte locuințe este semnalată existența unui stâlp central, dublat sau nu de stâlpi dispuși la colțuri ca în cazul lui B2 de la Buftea (Enăchiuc 1978: 72) sau al B8 și B37 de la Târgșoru Vechi.

Cel de-al doilea tip de realizare a structurii de rezistență utilizat în construirea locuințelor adâncite este cel în care stâlpii sunt fixați în bârne dispuse orizontal. Astfel, în B4 de la București-Băneasa au fost identificate bârne dispuse paralel, iar stâlpul din colțul de sud-vest era sprijinit pe o

talpă din lemn (Constantiniu și Panait 1965: 112-15). O situație similară se întâlnește și la Vadu Săpat, în B2, unde, de asemenea, stâlpii sunt fixați în tălpi din lemn (Diaconu 1978: 294), iar la Dragomirești Deal, în B1, se menționează că pereții sunt ridicați pe tălpi din lemn (Mănușu-Adameșteanu 1992: 5-9). În alte locuințe este semnalată prezența unor bârne în diferite părți ale acestora, care ar fi putut proveni atât din fundație, dar și din structura pereților sau a acoperișului. Astfel de bârne au fost descoperite la Bucov-Tioca (B6) (Comșa 1978a: 22, fig.7), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B1) (Sârbu *et al.* 1996: 122, fig.132, 145/1-4, 158, 159/4-6, 160), Dragomirești Deal (B1) (Mănușu-Adameșteanu 1992: 5-9) și Bragadiru (B37, B40) (Turcu 1979: 126; 1980: 193; 1981: 37-38).

În unele locuințe, chiar dacă nu au fost identificate urme de gropi de stâlpi sau bârne, colțurile gropilor sunt rotunjite, cel mai probabil ca urmare a fixării în aceste locuri a unor stâlpi aparținând structurii de rezistență. Existența colțurilor rotunjite a fost observată în așezările de la Ștefan cel Mare (B1-B3) (Corbu 1997: 261-3, pl.II, fig.3, 4), București-Băneasa (B4, B6) (Constantiniu și Panait 1965: 112-15, 118-25), Bucu (B13-B15, B20, B22) (Păunescu și Rența 2000: 11-12), București-Dealul Ciurel (B1) (Morintz 1961: 662), București-Dealul Văcărești (B4) (Turcu și Ciuceanu 1992: 201), București-Alba (B1) (Panait 1963a: 106-107), Buftea (B2) (Enăchiuc 1978: 72), Căscioarele-Suharna (B3) (Sârbu *et al.* 1996: 124, fig.147/4), Fetești (B1) (Popa *et al.* 2003: 165), Țândărei (B1) (Păunescu și Rența 1992: 109), Târgșoru Vechi (B8, B11, B16, B19) și Vadu Săpat (B1-B3) (Diaconu 1978: 294). Există și două locuințe în care unele colțuri sunt rotunjite, iar altele sunt drepte, situație care ar sugera o modalitate mixtă de fixare a structurii de rezistență; utilizându-se atât tălpi cât și stâlpi îngropați. Astfel, la București-Alba, în B2 (Panait 1963a: 108-11), colțurile de nord-est și nord-vest sunt rotunjite, iar cele plasate în părțile de sud-est și sud-vest au unghiuri de 90°. La București-Măicănești, în B30, (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531; Mănușu-Adameșteanu 1992: 64) un singur colț este rotunjit și anume cel din partea de nord-vest, iar celelalte trei colțuri sunt drepte.

Modalitățile de construire a pereților locuințelor adâncite nu diferă, în linii mari, de cele ale construcțiilor de suprafață. Cel mai simplu mod de realizare al pereților este din nuiele împletite, care apoi sunt lipite cu pământ, amestecat sau nu cu paie sau alte materiale menite a le spori rezistența. Acest tip de realizare a pereților este documentat la Bragadiru, în B34 (Turcu 1981: 37-38) și la Dridu în B16 (Zaharia 1967: 50-53, fig.28). Un al doilea tip de perete este cel confecționat din scânduri dispuse orizontal care la rândul lor erau acoperite cu un strat de pământ pentru o mai bună izolare termică, dar și pentru a le proteja de sursele de foc din interiorul locuinței. Pereți de acest tip sunt menționați la B4 și B6 de la Bucov-Tioca (Comșa 1978a: 19, 21, fig.6/3; 7; pl.II/3, 22,) și în B3 de la Dridu (Zaharia 1967: 44-45, fig.21).

În unele locuințe se observă o atenție sporită pentru protejarea pereților în zona din apropierea instalațiilor de foc, fiind documentate amenajări suplimentare realizate, de cele mai multe ori, din pietre de râu. Astfel, la Bucov-Tioca în B4, vatra este despărțită de restul spațiului locuit printr-un perete din pietre de râu, iar perețele din apropierea acesteia este dublat de o amenajare realizată de asemenea din pietre de râu (Comșa 1978a: 19, 21, fig.6/3, pl.II/3). Amenajări menite a proteja pereții din dreptul instalațiilor de foc sunt menționate la Bârlogu în B1 (Nania 1969: 119-20) și la Bucov-Tioca, în B1 și B6 (Comșa 1978a: 18, 22, fig.6/1; 7; pl.II/1,2; 1961: 544).

Cu toate măsurile de protecție menționate mai sus, în unele așezări au fost documentate locuințe care au fost abandonate ca urmare a unui incendiu. Din informațiile prezentate de autorii cercetărilor reiese că aceste structuri incendiate nu au fost distruse ca urmare a unei 'acțiuni militare' ci mai degrabă ca urmare a unui 'accident casnic'. Această ipoteză este susținută de lipsa unui nivel de distrugere, observabil pe cuprinsul întregii așezări. În aproape toate cazurile fiind cel mult două locuințe incendiate, fapt care nu poate sugera o distrugere cauzată de un conflict militar. Construcțiile incendiate au fost cercetate în așezările de la Șirna (B3) (Olteanu, Teodorescu și Neagu 1980: 419), Ștefan cel Mare (B2) (Corbu 1997: 261-2, pl.II, fig.3, 4), București-Băneasa (B3, B4) (Constantiniu și Panait 1965: 112-15, 105-109), Bragadiru (B40) (Turcu 1980: 193; 1981: 38, 37), Bucov-Tioca (B6) (Comșa 1978a: 22, fig.7), București-Alba (B1, B2) (Panait 1963a: 106-11), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B1) (Sârbu *et al.* 1996: 122, fig.132, 145/1-4, 158, 159/4-6, 160) și Dridu (B3) (Zaharia 1967: 44-45, fig.21). Un caz ce ridică unele probleme este dat de așezarea de la Vadu Săpat, unde cele trei locuințe cercetate (B1-B3) au fost distruse în urma unui incendiu (Diaconu 1978: 294). Datorită numărului mic de construcții cercetate din această așezare, în stadiul actual nu putem afirma că această așezare a avut parte de un sfârșit violent.

În ceea ce privește modalitățile de amenajare a podelelor se pare că, în cele mai multe cazuri, nu se acorda o atenție deosebită acestei componente. Din informațiile publicate până în prezent cele mai des întâlnite sunt podelele 'bătătorite', fie ca urmare a unei acțiuni premeditate, fie în

timp, ca urmare a locuirii. Astfel, podele 'bătătorite', cu grosimi variate între 4 și 10 cm, sunt menționate în locuințe adâncite din cuprinsul așezărilor de la Dridu (B2, B4, B8, B15) (Zaharia 1967: 28, 35-36, fig.3, 8, 15, 20, 28), Bucu (B13, B14, B16, B20) (Păunescu și Rența 2000: 11-12, fig.2/2), București-Alba (B1) (Panaït 1963a: 106-107), Bragadiru (B31, B37) (Turcu 1979: 126; 1981: 37, 38;), Târgșoru Vechi (B23), Fetești-Vlașca (B16) (Popa *et al.* 2003: 166). Despre cele trei locuințe cercetate la Vadu Săpat (B1-B3) (Diaconu 1978: 294) se menționează că podeaua era 'lucrată îngrijit', ceea ce ne determină să considerăm că și în acest caz ar putea fi vorba de podele bine nivelate care ar fi putut avea o amenajare similară cu cea întâlnită la structurile menționate anterior.

Într-un număr mai mic de locuințe a fost observată existența unor podele amenajate prin lipitură, numărul lor putând fi totuși mai mare. În B2 din așezarea de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261-2, pl.II, fig.3, 4), precum și în B11 și B17 din așezarea de la Dridu (Zaharia 1967: 21-22, fig.4; 39, fig.17) sunt menționate podele lutuite, cu grosimi de 5-10 cm, sau arse ușor, de culoare cărămizie. În alte două locuințe aparținând așezării de la Fetești-Vlașca, B1 și B10, se menționează existența unor podele cu grosimi cuprinse între 10 și 18 cm (Popa *et al.* 2003: 165-6, fig.4/1), grosimi care ar fi putut rezulta în urma unor lutuiei succesive.

Există și locuințe despre care se precizează că podeaua era fie neamenajată, în cazul B11, B16, B19 de la Târgșoru Vechi și B1 de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261), fie era nelutuită precum la B2 de la București-Alba (Panaït 1963a: 108-11), B5 de la Târgșoru Vechi (Constantinescu 1960: 168, pl.I/2, fig.2) și B30 de la București-Măicănești (Constantiniu și Panaït 1968: 65; 1983: 531; Mănușu-Adameșteanu 1992: 64).

Modalitățile de realizare a acoperișului locuințelor adâncite par să se asemene, într-o oarecare măsură, cu cele ale locuințelor de suprafață, în ceea ce privește forma. Se pare însă că există, cel puțin, o deosebire fundamentală și anume panta acestuia se sprijinea pe pământ. Dacă în cazul locuințelor de suprafață, care trebuie să se fi înălțat în jur de 2 m față de nivelul solului, este puțin probabil ca panta acoperișului să se fi sprijinit pe nivelul antic de călcare, în cazul structurilor adâncite, la care pereții nu se ridicau probabil cu mai mult de 1 m peste nivelul de călcare, este de presupus că acoperișul în partea inferioară se sprijinea fie pe bârne amplasate pe pământ, fie direct pe sol. O astfel de realizare a acoperișului oferea cel puțin două avantaje și anume se mărea astfel spațiul locuinței cu zona dintre groapa construcției și limita acoperișului, iar în al doilea rând se realiza o mai bună evacuare a apei pluviale ce se scurgea de pe acoperiș prin îndepărtarea acesteia de partea adâncită a acesteia. Un argument suplimentar în sprijinul celor afirmate mai sus este observația înregistrată în cazul B6 de la Dridu (Zaharia 1967: 25, fig.6), unde au fost înregistrate două șanțuri paralele cu laturile de sud-vest și nord-est ale locuinței, în exteriorul acesteia, care aveau o lățime de 30-33 cm. Aceste două șanțuri ar fi putut avea funcția de șanț de fundație pentru două bârne ce sprijineau partea inferioară a acoperișului sau ar fi fost utilizate ca șanțuri pentru drenajul apei pluviale ce se scurgea de pe acoperiș.

Structura de rezistență a locuinței și implicit a acoperișului era alcătuită, în primul rând, din stâlpi, care variază ca număr de la o structură la alta, de la patru până la zece. Potrivit informațiilor accesibile în momentul de față, majoritatea locuințelor aveau acoperișul realizat în două ape, fapt sugerat de numărul și dispunerea stâlpilor identificați în aceste construcții. Astfel, în așezarea de la Târgșoru Vechi în B16, B19, B23 și B37 stâlpii erau dispuși la colțuri și pe mijlocul laturilor, iar în B11 stâlpii sunt plasați doar pe laturile de est și vest. În așezările de la București-Alba (B1) (Panaït 1963a: 106-107), Alexandria-Podu Nou (B3) (Mitrea și Preda 1959: 178), Bucov-Tioca (B11, B12, B15, B17) (Comșa 1978a: 18-19, fig.8/3, 4; 9/2; 11/1, pl.1-2, 5), Dridu (B15) (Zaharia 1967: 35-36, fig.15), Bucu (B13) (Păunescu și Rența 2000: 12) și București-Băneasa (B6) (Constantiniu și Panaït 1965: 118-25) stâlpii sunt plasați la colțuri și/sau pe mijlocul laturilor paralele. Acoperiș în două ape este menționat și pentru B40 din așezarea de la Bragadiru (Turcu 1971: 193; 1981: 37, 38), fără a se specifica de către autorii cercetării motivele acestei încadrări.

Cel de-al doilea tip de acoperiș este denumit generic cu 'patru ape', în structura căruia se întâlnește un stâlp dispus central sau undeva în interiorul locuinței. Existența acestui stâlp central nu exclude prezența unor stâlpi dispuși la colțuri și/sau pe mijlocul laturilor. Acest tip de acoperiș este cel mai bine documentat, pentru locuințele adâncite, la Târgșoru Vechi unde au fost cercetate patru construcții care se pot înscrie în această categorie de acoperiș. Astfel, în B2 (Păunescu 1975: 231) este semnalată prezența unui stâlp central, în B5 (Constantinescu 1960: 168, pl.I/2, fig.2) stâlpii sunt dispuși la colțuri și undeva în interiorul spațiului locuit, aproape de vatră, în B8 stâlpii sunt prezenți la colțuri, pe mijlocul laturilor și pe centru, iar în structura cercetată în sectorul IIA (Popescu *et al.* 1961:

642-3) se întâlnește o situație similară cu cea din B8, cu precizarea că stâlpul central este plasat în fața vetrei.

În cazul altor construcții se precizează existența doar a unuia sau cel mult a doi stâlpi, dispuși în diferite locuri ale locuinței sau chiar în exteriorul acesteia. O astfel de structură este B13 de la Bucu (Păunescu și Rența 2000: 12), unde au fost identificați doi stâlpi amplasați în exteriorul laturii de sud-est. Alte locuințe în care sunt menționați stâlpi aparținând structurii de rezistență au fost cercetate în așezările de la București-Băneasa (B4) (Constantiniu și Panait 1965: 112-15), București-Măicănești (B30) (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531, Mănucu-Adameșteanu 1992: 64) și Bucu (B14, B20) (Păunescu și Rența 2000: 11).

O categorie aparte de descoperiri în interiorul unora dintre locuințele adâncite aparține, generic, aceleia a materialelor de construcție. Dacă în unele cazuri nu sunt menționate decât pietre, dar care nu au fost folosite la instalația de foc, în alte cazuri se întâlnesc fragmente de cărămizi, olane sau tuburi de conductă. Aceste materiale se pare că au fost utilizate în amenajarea acoperișului, deoarece ele sunt asociate întotdeauna cu cantități mari de cenușă provenită după toate probabilitățile de la combustia materialelor lemnoase ce intrau în alcătuirea acestuia. Astfel, cantități mai mari sau mai mici de pietre au fost descoperite în locuințele B16 de la Târgșoru Vechi, B3 și B9 de la Bucov-Tioca (Comșa 1978a: 16, 18, fig.6/2, 8/2; pl.II/5), B14 de la Dridu (Zaharia 1967: 34, fig.12) și B1 de la Alexandria-Podu Nou (Mitrea și Preda 1959: 178). În așezarea de la Căscioarele-Șuvița Hotarului din B1 și B9 au fost recuperate cărămizi, olane, tuburi de conductă și pietre (Sârbu *et al.* 1996: 122-3, fig.131; 132; 140/1-3, 8; 145/1-4; 146; 152/5; 157/4, 6; 158; 159/2, 4-6; 160), iar la Bucov-Rotari, în B1, alături de pietre se aflau și două cărămizi fragmentare (Comșa 1958: 495; 1978a: 18, fig.22/1, pl.VII/1).

Materiale de construcții au fost descoperite și în locuințe de suprafață, fără a reprezenta o categorie de materiale foarte răspândite. Astfel, în L1 de la Bârlogu, pe lângă cărămizile fragmentare utilizate pentru realizarea fundației, au mai fost descoperite și fragmente de olane (Nania 1969: 122, 125). Cărămizi au fost recuperate la Radovanu (L1) (Comșa 1988-1989: 145), Bucov-Rotari (C1) (Comșa 1978a: 42) și Bucov-Tioca (C3, C11) (Comșa 1978a: 42), iar olane și tuburi de conductă, fragmentare, sunt semnalate la Chirnogi (Sâmpetru și Șerbănescu 1976: 255-7) și Bucov-Rotari (Comșa 1978a: 44).

Tipuri de dotări

Dotările din interiorul locuințelor din secolele VIII-X, fie că este vorba de cele de suprafață sau de cele adâncite, nu sunt spectaculoase, poate și datorită faptului că spațiul locuibil nu era deloc generos. Acest fapt ar putea explica modul de raportare a locuitorilor la spațiul casnic. Foarte probabil ca locuința să constituie doar un adăpost pentru perioada nopții și pentru vremea neprielnică și majoritatea activităților familiale sau comunitare se desfășurau în spațiul exterior.

Principala dotare casnică a locuințelor este reprezentată de instalația de foc, care îndeplinea două funcții: cea preparare a hranei și cea pentru încălzit.

O componentă a interiorului construcțiilor este intrarea, împreună cu diferitele sale amenajări, ca de exemplu trepte, gârlice, ganguri etc.

Alte dotări casnice semnalate în locuințele acestei perioade sunt lavițele, care puteau fi utilizate pentru amenajarea spațiilor de dormit ('paturi') sau ca loc de depozitare a ceramicii de uz casnic și unele gropi descoperite în interior, a căror utilitate ridică semne de întrebare. Foarte probabil că existau și alte dotări probabil realizate din lemn și care datorită perisabilității materialului din care erau confecționate nu s-au păstrat.

Instalații de încălzit și preparare a hranei

Instalațiile pentru încălzire și prepararea hranei reprezintă o constantă în cadrul locuințelor din secolele VIII-X. Există cazuri, și nu puține, în care o serie de construcții, în special de suprafață, au fost identificate pornindu-se de la instalația sau instalațiile de foc pe care le aveau.

Aceste instalații se încadrează, în general, în două tipuri principale, existând unele deosebiri privind tehnica de realizare de la o așezare la alta. Primul tip este constituit din vetre, dintre care unele erau protejate de gardine realizate din pietre sau din lut, iar cel de-al doilea tip este reprezentat de cuptoare care puteau fi cotlonite în pereții locuințelor adâncite, amenajate în calupuri de pământ cruțat sau făcute din pietre de râu.

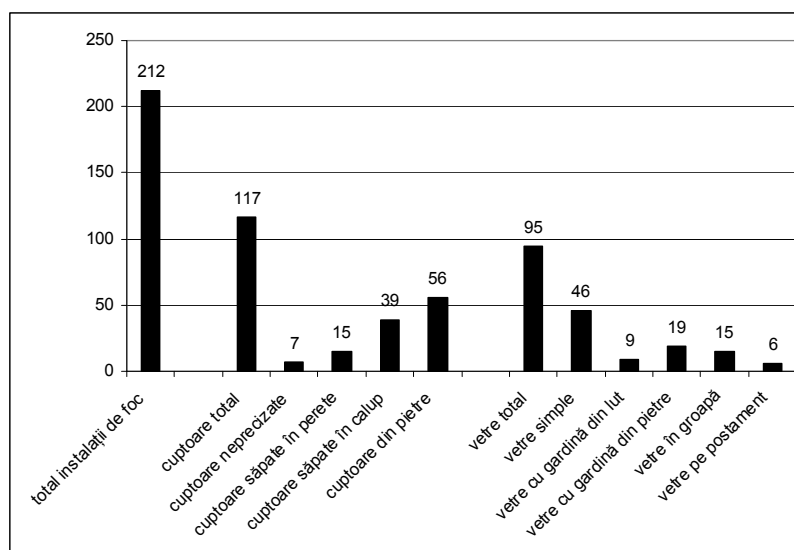

Figura 12. Tipuri de instalații de foc.

Number of fireplace facility types.

Până în acest moment a putut fi repertoriat un număr de 213 instalații de foc, care sunt asociate structurilor constructive cercetate pe teritoriul analizat și despre care există informații concludente. Au fost descoperite 117 instalații de foc de tipul cuptoarelor, dintre care 56 sunt cuptoare construite din piatră de râu, 39 cuptoare săpate în calup de lut cruțat, 15 cuptoare cotlonite într-unul dintre pereții locuințelor, iar despre 7 cuptoare nu cunoaștem cărui tip constructiv îi aparțin. Vetrele sunt mai puține, mai exact 95, unele dintre acestea fiind structuri ceva mai complexe, protejate de gardine confecționate din piatră sau din lut, având ca scop protejarea interiorului locuinței de eventuale accidente casnice (Figura 12).

Cuptoarele reprezintă un tip de instalație de foc utilizată frecvent în epocă, întâlnindu-se într-una dintre formele sale în majoritatea așezărilor cercetate până în prezent (Figura 13). În cadrul acestui tip au fost observate mai multe variante care folosesc ca materiale de construcție principale lutul sau piatra. Astfel, cuptoare construite într-un calup de pământ cruțat sau din bucăți de lut care au fost dispuse una peste cealaltă, au fost cercetate la Șirna (L70) (Olteanu și Neagu 1986: 157, Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 54); Ștefan cel Mare (B3) (Corbu 1997: 261-2), Bragadiru (B22, B37, B40) (Turcu 1971: 63; 1979: 126; 1981: 37), Bucu (B20-B22) (Păunescu și Rența 2000: 12, fig.17/3), București-Dealul Grozăvești (B1) (Panait 1969: 36), București-Dealul Văcărești (B1) (Turcu și Ciuceanu 1992: 201), București-Băneasa (B3, B4) (Mănușu-Adameșteanu 1992: 65; Constantiniu și Panait 1965: 114-15, fig.34), București-Piața Splaiului (B1) (Panait 1969: 30), București-Piața de Flori (B1, B3) (Panait 1963b: 139), București-Alba (B1, B2) (Panait 1963a: 106-107), București-Măicănești (B30, B141, B142) (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531), Buftea (B1, B2) (Enăchiuc 1978: 72), Dragomirești Deal (B1) (Mănușu Adameșteanu 1999: 8), Dridu (B12) (Zaharia 1967: 37, fig.16), Dulceanca I (Dolinescu-Ferche 1986: 204, 207), Ghizdaru (L1, L2) (Berciu 1961: 294, fig. 2/1-2), Ileana-Podari (B1) (Zirra 1959: 503-504, fig.1/2, 3; 2/b, c, d), Râmnicu Sărat (L1) (Buzău 2000: 76), Târgșoru Vechi (B3/IIA, B38, B40) (Constantinescu 1958: 461; 1960: 172; Niculescu *et al.* 2005: 377-8; Ciupercă și Măgureanu 2010: fig.7, 8), Radovanu (B1) (Comșa 1988-1989: 143) și Vadu Anei (L4, L6, L7-L10) (Teodor 2000: 134-5).

Cuptoare săpate (cotlonite) într-unul dintre pereți au fost cercetate la Șirna (B62) (Olteanu, Teodorescu și Neagu 1980: 419, Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 54), Ștefan cel Mare (B1, B2) (Corbu 1997: 261), Alexandria-Podu Nou (B1, B2) (Mitrea și Preda 1959: 178), București-Măicănești (B140, B143) (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531), Fetești (B5, B10, B13, B15) (Popa *et al.* 2003: 166, fig.4/2) și Ghizdaru (L3) (Berciu 1961: 294, fig.2/1-2).

Cuptoarele construite din piatră legate cu lut au fost descoperite în interiorul locuințelor de la Șirna (B25, B55) (Olteanu și Neagu 1983: 385; 1986: 157; Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 52-54); Căscioarele-Șuvița Hotarului (B2-B9) (Sârbu *et al.* 1996: 122); Căscioarele-Valea Coșarului (B1) (Sârbu *et al.* 1996: 125); Căscioarele-Suharna (B3) (Sârbu *et al.* 1996: 124, fig.147/4); Dridu (B3, B7, B9, B10, B16) (Zaharia 1967: 44, 47, 50, fig.21, 25, 29, 30); Fetești-Vlașca (B12, B15) (Popa *et al.* 2003:

166, fig.4/2); Greaca-La Stână (B2) (Sârbu *et al.* 1996: 127), Piuă Petrii (L2) (Chițescu 1992: 99); Târgșoru Vechi (B2E, B8, B11, B16, B19, B23, B37, B/cas.3A) (Păunescu 1975: 231; Tzony și Diaconu 1979: 264; Constantinescu 1960: 168; Popescu *et al.* 1961: 642, fig.5); Târgoviște (B1) (Muscă și Muscă 1981: 102); Vadu Săpat (B1-B3) (Diaconu 1978: 294); Bârlogu (B1) (Nania 1969: 125); Alexandria-Podu Nou (B3) (Mitrea și Preda 1959: 178); Bucov-Tioca (B1, B3, B4, B4c, B6, B7, B15-B18, B23) (Comșa 1978a: 18, 19, 22, 25, 26, fig.6/2; 7; 8; 9/2, 3; 13/2, 3; 25/8, pl.II/1; IV/1-2; V/2); Bucu (B13) (Păunescu și Rența 2000: 12-13). În structura cuptoarelor descoperite în B3, B16 și B37 de la Târgșoru Vechi s-au utilizat și materiale recuperate din termele castrului roman, mai precis piatră de carieră având urme de mortar și două tegule (Constantinescu 1960: 168). Cărămizi utilizate împreună cu pietre de dimensiuni diferite au fost descoperite și la Căscioarele-Șuvița Hotarului (Sârbu *et al.* 1996: 122-3).

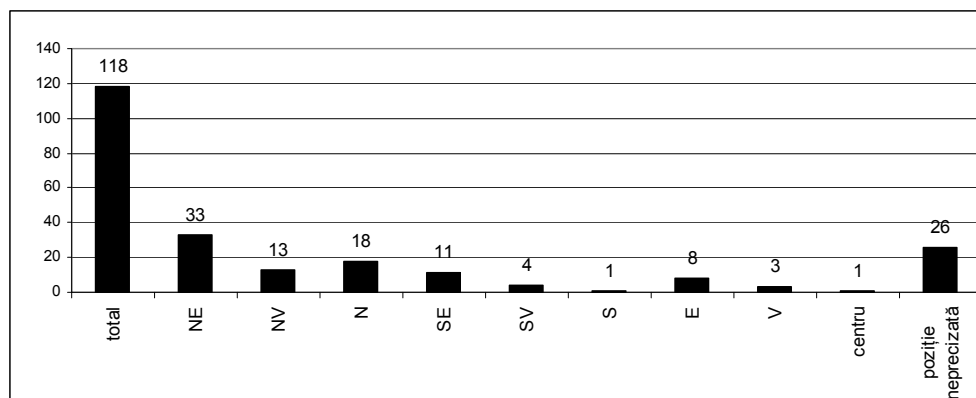

Figura 13. Poziția cuptoarelor în locuințe.

Location of ovens inside dwellings.

Vetrele cuptoarelor au avut de asemenea amenajări diferite, de la simple lutuiei până la platforme realizate din pietre sau fragmente ceramice peste care a fost adăugat un strat de lutuială. Astfel, există cuptoare în care vatra era doar lutuită ca în cazul locuințelor B2 de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 262) și B3 de la București-Băneasa (Constantiniu și Panait 1965: 114-15, fig.34) sau mai întâi se amenaja o 'fundatie' realizată din pietre și/sau cărămizi fragmentare așa cum a fost observat în așezarea de la Fetefști-Vlașca în B5, B10, B13 și B15 (Popa *et al.* 2003: 165-6). Amenajări similare au fost identificate și în alte așezări, dar există și un număr mare de cuptoare despre care nu cunoaștem dacă vetrele erau lutuite sau au avut un alt tip de structură.

Al doilea tip de instalație de foc documentat în locuințele analizate este reprezentat de vetre (Figura 14), care se întâlnesc în mai multe variante constructive. După modul de realizare și materialele utilizate au fost identificate vetre simple, amplasate la nivelul podelei cu suprafața lutuită sau amplasate într-o mică alveolare a podelei, vetre care au fost așezate pe un postament din pământ cruțat, vetre protejate de o gardină confecționată din lut sau pietre și vetre amenajate în gropi de diferite dimensiuni.

Prezența unor vetre simple amenajate direct pe podea, fără a se observa amenajări pentru protecție, au fost observate în locuințe aparținând așezărilor de la Bragadiru (B31, B35) (Turcu 1981: 37), Bucov-Tioca (B1, B3, B7, B9, B11, B15-B21, B23, C1, C3, C6a, C9, C10, C17, C18, C21, C23) (Comșa 1978a: 16-38), Bucov-Rotari (B1) (Comșa 1978a: 23), Bucu (B14) (Păunescu și Rența 2000: 11, fig.2/1), București-Dealul Ciurel (B1) (Morintz 1961: 662), București-Băneasa (B5, B6, L1, L5) (Mănușu-Adameșteanu 1992: 65; Constantiniu și Panait 1965: 102, 118), București-Măicănești (B138) (Constantiniu și Panait 1983: 531), Buftea (B2) (Enăchiuc 1978: 72), Dridu (B2) (Zaharia 1967: 20), Giulești-Sârbi (B1) (Leahu 1963: 183, fig.59), Radovanu (B1, B3, L4) (Comșa 1988-1989: 144, 146), Ștefan cel Mare (B2) (Corbu 1997: 261) și Târgșoru Vechi (B19, B38) (Ciupercă și Măgureanu 2010: fig.7).

Cea de-a doua modalitate de realizare a vetrelor este cea în care acestea erau prevăzute cu o gardină, dispusă în jurul acesteia sau pe trei laturi, confecționată din lut sau din pietre de dimensiuni variate, legate sau nu cu lut. Există și situații deosebite unde gardina de pietre se constituia, de fapt, într-o dublură a pereților cei mai expuși pentru a-i proteja de sursa de foc. Vetre a căror gardină era

confecționată din lut au fost cercetate în B1 de la Bucov-Rotari (Comșa 1978a: 23, fig.22/1), L2 de la București-Băneasa (Mănucu-Adameșteanu 1992: 65; Constantiniu și Panait 1965: 103), L1 de la Căscioarele-Valea Coșarului (Sârbu *et al.* 1996: 126), B1 de la Căscioarele-Șuvița Hotarului (Sârbu *et al.* 1996: 122), L1 de la Căscioarele-Suharna (Sârbu *et al.* 1996: 124), L6 și L8 de la Chirnovi (Trohani 1975: 144-5, fig.3), B1 și B2 de la Dridu (Zaharia 1967: 19-20). A doua categorie de vetre, cele prevăzute cu gardină din pietre, este documentată la Bârlogu (L1) (Nania 1969: 125), Bucov-Tioca (B1, B3, B4, B17, C2, C4b, C4c, C9, C12, C16) (Comșa 1978a: 16-38), Bucov-Rotari (B2, C2) (Comșa 1978a: 23, 27, fig.22/2), Bucu (B16) (Păunescu și Rența 2000: 11), Dridu (B2, B17, B19) (Zaharia 1967: 20, 39, 43, fig.17, fig.20) și Radovanu (L2, L3) (Comșa 1988-1989: 145-6).

O altă modalitate de amenajare a vetrelor este cea în care se păstra un postament de pământ cruțat unde se săpa o groapă pentru instalația de foc, la unele dintre acestea fiind observate urme de gardine din pietre legate cu lut. Astfel de vetre au fost cercetate în cadrul locuințelor B6 de la București-Băneasa (Constantiniu și Panait 1965: 118), B30 de la București-Măicănești (Constantiniu și Panait 1968: 65), B15 și B18 de la Dridu (Zaharia 1967: 35-36, 40-42, fig.15, 18), L1 de la Radovanu (Comșa 1988-1989: 145), B/S IIA de la Târgșoru Vechi (Constantinescu 1959: 461; 1960: 172; Popescu *et al.* 1961: 642-3). Ultimul tip de vatră identificat este cel în care instalația de foc era amenajată într-o groapă, cu dimensiuni și forme diverse, care, în unele situații era căptușită cu pietre. Vetre în groapă sunt menționate în așezările de la Alexandria-Podu Nou (B3) (Mitrea și Preda 1959: 178), Bucov-Tioca (B9, B23, C6) (Comșa 1978a: 19, 22, 26, fig.8/2; 24/1; pl. V/2), Bucov-Rotari (C1) (Comșa 1978a: 26, fig.23/1), Dridu (B1, B4-B6, B8, B11, B13, B14) (Zaharia 1967: 19, 21, 22, 28, 31, 32, 34) și Radovanu (B2) (Comșa 1988-1989: 144).

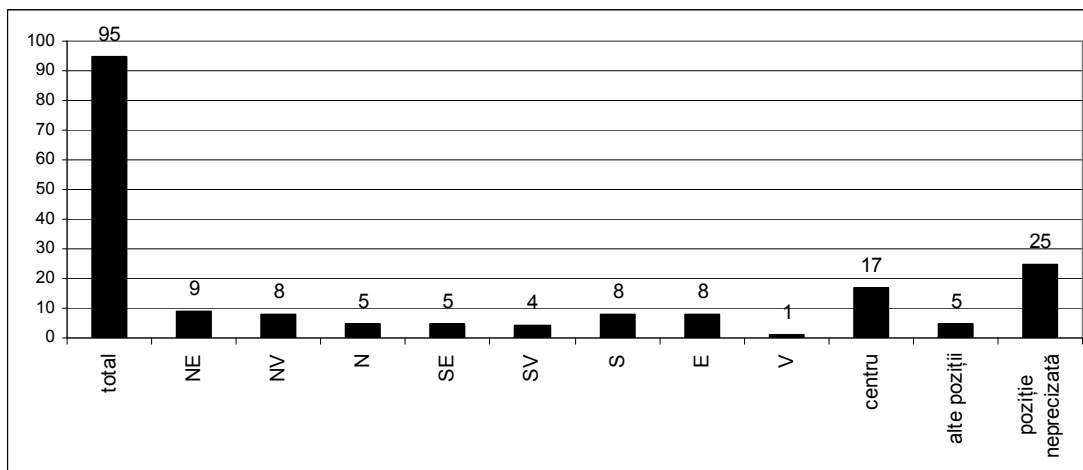

Figura 14. Poziția vetrelor în locuințe.

Location of hearths inside dwellings.

În interiorul unora dintre locuințe, printre materialele ceramice sau printre rămășițele instalațiilor de foc, au fost descoperite fragmente provenind de la 'vetre portative', confecționate din lut, care aveau marginile înălțate și colțurile rotunjite. Utilitatea acestui tip de instalație casnică este greu de precizat, se poate presupune că era folosită fie pentru a susține recipiente cu alimente deasupra vetrei sau după caz a cuptorului, fie pentru a fi umplută cu cărbuni încinși, scoși din instalația de foc propriu-zisă și apoi amplasată în alt colț al încăperii, eventual în apropierea spațiului destinat somnului. Acest ultim model de comportament este întâlnit ulterior în evul mediu (când se utilizau însă recipiente din metal) și urmărea obținerea unei încălziri uniforme a locuinței. Fragmente provenind de la astfel de vetre sunt menționate la Bucov-Tioca (B15, C1, C6) (Comșa 1978a: 19, 25, 26, fig.9/2; 14/1; 25/4), București-Băneasa (L2) (Constantiniu și Panait 1965: 103).

O amenajare suplimentară a instalației de foc este reprezentată de gropile-cenușar care aveau ca scop depozitarea primară a cenușii evacuate de pe vatră, care mai apoi era scoasă din locuință. Astfel de gropi au fost identificate în apropierea instalațiilor de foc din interiorul unora dintre structurile cercetate la Radovanu (L4) (Comșa 1988-1989: 146), Dridu (B1, B14) (Zaharia 1967: 19, 34), Bucov-Rotari (C1) (Comșa 1978a: 26, fig.23/1) și Bucov-Tioca (B6, B23) (Comșa 1978a: 18, 24, fig.7; 11/4).

Dacă analizăm distribuția diferitelor tipuri de instalații de foc în funcție de tipul de construcție, se observă că majoritatea cuptoarelor se întâlnesc în locuințele adâncite (Figura 15), iar majoritatea vetrelor sunt asociate locuințelor de suprafață (Figura 16).

Astfel, cuptoare au fost identificate într-un număr de 87 de locuințe, după cum urmează: B3 și B4 de la București-Băneasa (Constantiniu și Panait 1965: 105-109, 112-15; Mănuclu-Adameșteanu 1992: 65-67); B2-B9 de la Căscioarele-Șuvița Hotarului (Sârbu *et al.* 1996: 122-3, fig.131; 138/1; 139/1, 12, 13; 140/1-3, 8; 145/5-10, 11; 146; 152/2-5; 157/4, 6; 159/2), B3 de la Căscioarele-Suharna (Sârbu *et al.* 1996: 124, fig.147/4); locuința nenumărată de la Dulceanca I (Dolinescu-Ferche 1986: 204, 207); B1 de la Buftea (Enăchiuc 1978: 72), B5, B10, B12, B13 și B15 de la Fetești-Vlașca (Popa *et al.* 2003: 166, fig.4/1-3), L15, L25, L54, L55, L62, L109 de la Șirna (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 52-55; Olteanu, Teodorescu și Neagu 1980: 419, Olteanu și Neagu 1986: 157, Olteanu și Teodorescu 1979: 279), B140-B143 și B153 de la București-Măicânești (Constantiniu și Panait 1983: 531, Mănuclu-Adameșteanu 1992: 64), B1 de la Greaca-La Slom (Sârbu *et al.* 1996: 126), B2 de la Greaca-La Stână (Sârbu *et al.* 1996: 127), B3, B7, B10, B12 și B16 de la Dridu (Zaharia 1967: 37, 44-45, 47-49, 50-53, fig.16; 21; 23; 25; 28), B1, B2, B9, B10, B13, B17-B19, B21, B22, B25, B29 de la Bucu (Păunescu și Rența 2000: 12), B1 de la Dragomirești-Deal (Mănuclu-Adameșteanu 1999: 5-9), B1 de la Căscioarele-Valea Coșarului (Sârbu *et al.* 1996: 125, fig.141/2; 142), L2, L3 de la Pietroasele (Constantinescu și Stăicuț 2007: 272), B22, B34, B37 și B40 de la Bragadiru (Turcu 1971: 193; 1979: 126; 1981: 37, 38), B2B, B2E, B3, B8, B11, B16, B19, B23, B37 și B/cas.3A de la Târgșoru Vechi (Păunescu 1975: 231; Popescu *et al.* 1961: 642, fig.5; Constantinescu 1959: 461; 1960: 172, 168, pl.I/2, fig.2; Tzony și Diaconu 1979: 264); B1 de la Târgoviște (Muscă și Muscă 1981: 102), B1 și B4 de la București-Dealul Văcărești (Turcu și Ciuceanu 1992: 201-202, pl.III), B1-B3 de la Vadu Săpat (Diaconu 1978: 294), B1 de la Ileana-Podari (Zirra 1959: 503-504, fig.2/A), B1 de la București-Alba (Panait 1963a: 106-107), B1 de la București-Dealul Grozăvești (Panait 1969: 36), B1 de la București-Piața Splaiului (Panait 1969: 30), B1 și B2 de la Alexandria (Mitrea și Preda 1959: 178), B1 și B3 de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261-3), B3-B5 de la Vlădeni-Popina Blagodeasca (Corbu 2006: 43).

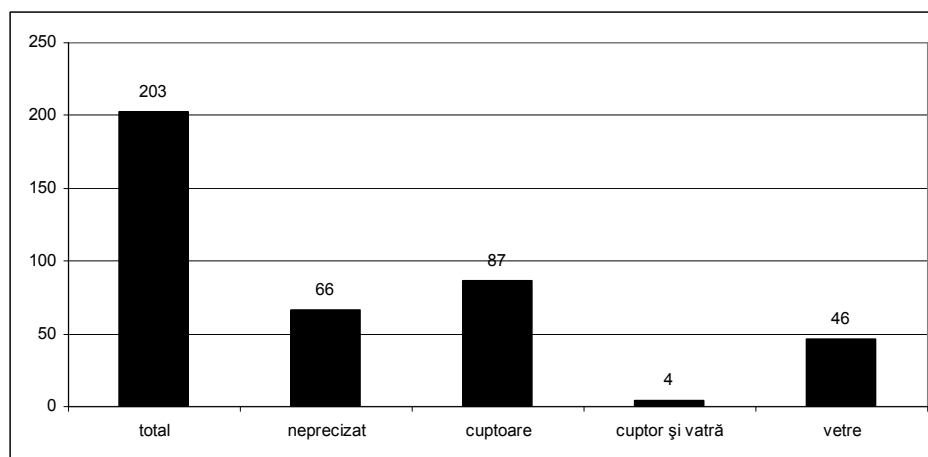

Figura 15. Distribuția instalațiilor de foc în locuințele adâncite.

Location of fireplace facilities inside pit dwellings.

Prezența instalațiilor de foc de tipul vetrelor este întâlnită într-un număr de 46 de locuințe adâncite cercetate în așezările de la Bucov-Tioca (B1, B3, B4, B6, B7, B9, B11, B15-B21 și B23) (Comșa 1978a: 16, 18, 19, 21, 22, fig.6/1, 2, 3; fig. 7; fig. 8/1-3, fig. 9/2, 3, fig. 10/1-2; fig. 11/1, 3, 4; pl. I/2, 5; II/1-3, 5; IV/3-4, V/1, 2, 6; Comșa 1961: 544), Bucov-Rotari (B1 și B2) (Comșa 1978a: 18, 23, fig.22/1, 2; pl. VII/1; Comșa 1958: 495), Bucu (B3, B4, B6, B12, B14 și B16) (Păunescu și Rența 1998: 53, 54; 2000: 11, 13, 16, fig.2/2), Dridu (B1, B4-B6, B8, B9, B11, B13-B15, B17-B19) (Zaharia 1967: 19, 21-22, 25, 28, 31-36, 39-44, 49, fig. 2, 4, 6, 8, 12, 15, 17, 18, 20, 27), Șirna (L21, L42 și L104) (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 52-55), București-Măicânești (B138) (Constantiniu și Panait 1983: 531, Mănuclu-Adameșteanu 1992: 64), Bragadiru (B31) (Turcu 1981: 37), București-La Stejar (L2) (Mănuclu-Adameșteanu *et al.* 2008a: 58-59), București-Dealul Ciurel (B1) (Morintz 1961: 662), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B1) (Sârbu *et al.* 1996: 122, fig.132; 145/1-4; 158, 159/4-6; 160),

Alexandria-Podu Nou (B3) (Mitrea și Preda 1959: 178), București-Băneasa (B6) (Mănușu-Adameșteanu 1992: 65-67, Constantiniu și Panait 1965: 118-25).

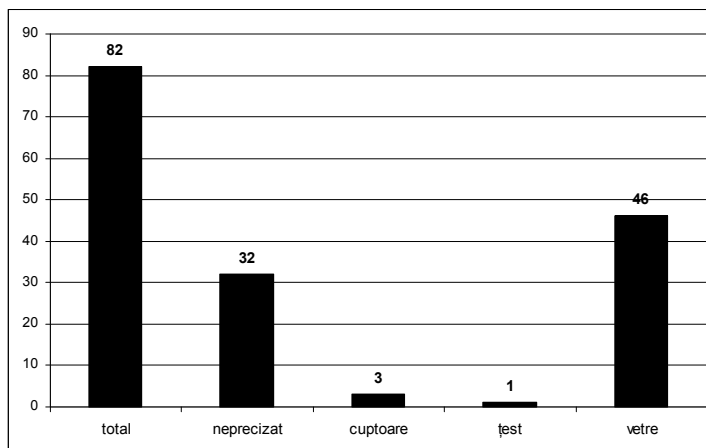

Figura 16. Distribuția instalațiilor de foc în locuințele de suprafață.

Location of fireplace facilities inside surface dwellings.

Există și un număr de patru locuințe adâncite în care se întâlnesc ambele tipuri de instalații de foc, fără a se putea preciza cu exactitate dacă acestea au funcționat simultan sau pe rând. Aceste structuri aparțin așezărilor de la Buftea (B2) (Enăchiuc 1978: 72), București-Măicănești (B30) (Constantiniu și Panait 1968: 65; 1983: 531; Mănușu-Adameșteanu 1992: 64), Ștefan cel Mare (B2) (Corbu 1997: 261-2, pl.II, fig.3, 4) și București-La Stejar (L1) (Mănușu-Adameșteanu *et al.* 2008a: 58-59). La acestea se adaugă un număr de 66 de structuri constructive despre care nu se menționează dacă au avut sau nu instalații de foc. Această situație se datorează fie cercetării parțiale a unora dintre ele, fie publicării incomplete. Există și posibilitatea ca unele dintre locuințele adâncite să nu fi fost dotate cu instalație de foc.

În majoritatea locuințelor de suprafață instalația de foc este reprezentată de vatră, care putea fi simplă sau protejată de o gardină amenajată din pietre sau lut. Într-un singur caz, în C11 de la Bucov-Tioca (Comșa 1978a: 26), este semnalat un 'țest', fără a se oferi prea multe informații despre acest tip de instalație. Pentru un număr de 32 de structuri autorii cercetărilor nu precizează dacă aveau sau nu instalație de foc. Fiind vorba despre locuințe construite deasupra solului, este foarte probabil ca și aceste structuri de locuire să fi fost utilizate cu instalații de foc de tipul vetrelor simple, fără amenajări speciale de tipul gropilor sau a împrejmuirilor de protecție. Cum nu avem informații despre o perioadă de încălzire a climei în intervalul secolelor VIII-X, existența unei instalații de foc și evident utilizarea sa era indispensabilă într-o locuință indiferent de structura sau tipul său.

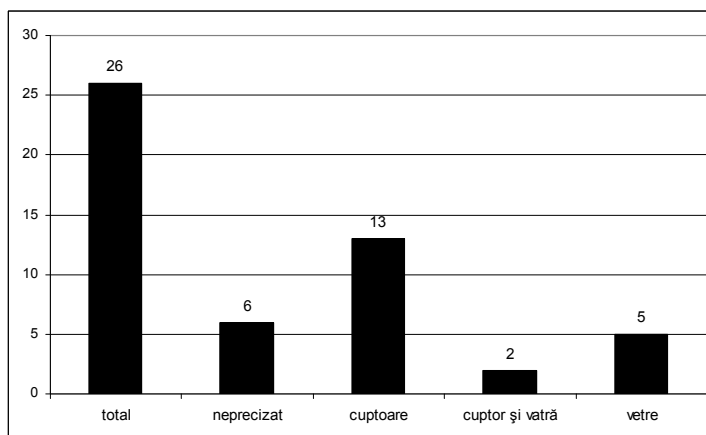

Figura 17. Distribuția instalațiilor de foc în locuințele semiadâncite.

Location of fireplace facilities inside pit-hut dwellings.

Instalații de foc de tipul vetrelor a fost semnalate într-un număr de 46 de locuințe din așezările de la Dulceanca II (L1) (Dolinescu-Ferche 1986: 204); Dulceanca III (C1, C2) (Dolinescu-Ferche 1992: 158), Dulceanca IV (C8-C10, C12, C13, C16, C18, C19, C21-C27) (Dolinescu-Ferche 1992: 153-8); Ștefan cel Mare (L1) (Corbu 1997: 261), Bucov-Tioca (C1-C3, C4b, C4c, C6, C6a, C9, C10, C12, C16-C19, C21, și C23) (Comșa 1978a: 25, 26, fig. 12/1, 3; 13/2, 3; 14/1; 17/3; 18/1, 2; 19/1; 20/1, 2; 21/1; 25/7, 13; pl. VI/2, 6; 1961: 544-5); București-Băneasa (L1) (Mănucu-Adameșteanu 1992: 65-67, Constantin și Panait 1965: 102-103, fig.22); Bucov-Rotari (C1, C2) (Comșa 1958: 495; 1978a: 26-27, fig.23/1, 2), Bârlogu (L1) (Nania 1969: 122, 125); Radovanu (L1-L4) (Comșa 1988-1989: 145-6); Vlădeni-Popina Blagodeasca (L1) (Corbu 2006: 43), Căscioarele-Valea Coșarului (L1) (Sârbu *et al.* 1996: 126); Căscioarele-Suharna (L1) (Sârbu *et al.* 1996: 124, fig.131, 148, 149, 157/8); Mironcești (L1) (Schuster și Popa 2008: 77).

Intrarea în locuință

Intrarea în locuințele adâncite este de cele mai multe ori mai bine documentată decât în cazul celor de suprafață. Acest fapt se datorează în special caracteristicilor constructive ale acestui tip de edificiu, în care partea centrală era săpată în pământ, existând astfel mai multe posibilități ca elemente sau amenajări ale interiorului să se păstreze în diferite proporții.

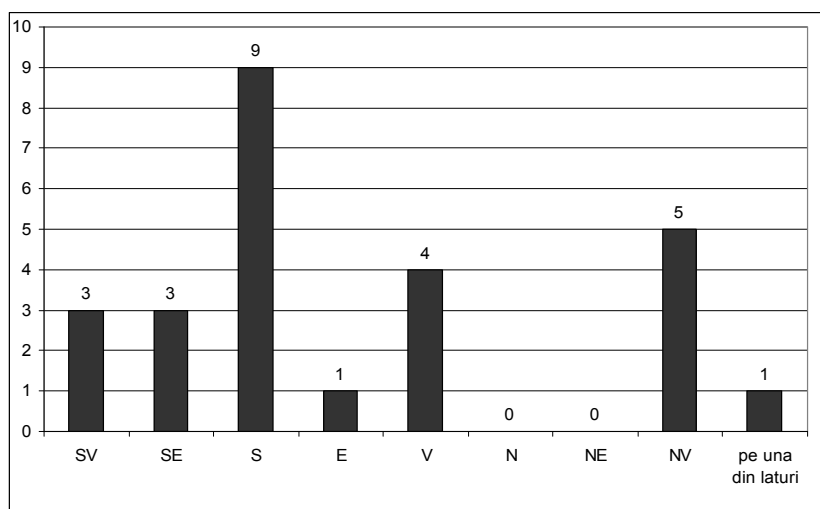

Figura 18. Poziția intrărilor în locuințe.

Location of dwelling entrances.

Cel mai răspândit tip de intrare pentru locuințele adâncite este cel cu trepte, realizate din pământ cruțat în momentul săpării gropii. Acest tip de intrare era alcătuit din una sau mai multe trepte, dispuse de regulă pe latura opusă instalației de foc. De cele mai multe ori aceste trepte erau insuficiente pentru accesul în și din locuință, fiind de presupus fie că mai existau și alte trepte, care nu s-au păstrat, fie că partea superioară a scării de acces era confecționată din lemn. De altfel, existența unor scări din lemn este presupusă și pentru acele construcții în care nu au fost identificate trepte din pământ cruțat sau alte modalități de amenajare a intrării.

Locuințe în care accesul se realiza cu ajutorul unor trepte din pământ cruțat au fost cercetate la Bragadiru (B34 - două trepte în colțul de sud-vest) (Turcu 1981: 37-38), Ștefan cel Mare (B2 - pe latura de sud) (Corbu 1997: 261-2, pl.II, fig.3, 4), Bucov-Rotari (B1 - pe latura de sud) (Comșa 1958: 495; 1978a: 18, fig.22/1, pl.VII/1), Bucov-Tioca (B11 - pe latura de sud-est) (Comșa 1978a: 18, fig.8/3), (B19 - pe latura de sud) (Comșa 1978a: 18, fig.10/1-2, pl.IV/3-4), (B17 - pe latura de sud) (Comșa 1978a: 18, fig.11/1, pl.1, 2, 5), (B3 - pe latura de vest) (Comșa 1978a: 18, fig.6/2), (B22 - pe latura de sud) (Comșa 1978a: 18, fig.10/3), (B16 - pe latura de sud) (Comșa 1978a: 18, fig.9/3), Dridu, (B16 - pe latura de nord-vest) (Zaharia 1967: 50-53, fig.28) (B4 - pe latura de nord-vest) (Zaharia 1967: 31), Căscioarele-Valea Coșarului (B3 - pe latura de sud) (Sârbu *et al.* 1996: 125-6, fig.143/1; 150/6-13), Căscioarele-Șuvița Hotarului (B6 - pe latura de vest) (Sârbu *et al.* 1996: 123) (B9 - pe latura de vest) (Sârbu *et al.* 1996: 123, fig.131; 140/1-3,8; 146; 152/5, 157/4,6; 159/2) (B7 - pe latura de est) (Sârbu *et al.* 1996: 123, fig.139/1), București-Alba (B1 - în colțul de

sud-est al laturii de sud) (Panait 1963a: 106-107), Băneasa Sat (B6 - pe latura de vest) (Constantiniu și Panait 1965: 118-25).

Un alt tip de intrare întâlnit la locuințele adâncite este cel cu 'gârlici' sau 'gang' care era constituit dintr-un pasaj de dimensiuni variabile, amplasat pe un plan înclinat pe un plan înclinat în exteriorul construcției propriu-zise. Această modalitate de acces este documentată în așezările de la Târgșoru Vechi (B3 - în colțul de sud-est) (Constantinescu 1959: 461; 1960: 172), (B/cas. 3A - pe una din laturi) (Popescu *et al.* 1961: 642, fig.5) și Dridu (B3 - pe latura de nord-vest) (Zaharia 1967: 44-45, fig.21), (B2 - pe latura de nord-vest) (Zaharia 1967: 20, fig.3). O altă locuință susceptibilă de a fi avut o intrare similară cu cele descrise mai sus este B1 cercetată la Dragomirești Deal (Mănușu-Adameșteanu 1999: 5-9), în care au fost observate urme de lutuială în partea de sud-vest, zonă în care se presupune că ar fi fost plasată intrarea, fără a se oferi detalii suplimentare.

Alte locuințe au avut sisteme de amenajare a intrării diferite de cele prezentate mai sus. Astfel, la Târgșoru Vechi, în B2B a fost utilizată ca treaptă de acces o piatră provenind de la o râșniță (Tzony și Diaconu 1979: 264); iar la Băneasa Sat, din B4, au fost recuperate fragmente din ușă și au fost observate urme ale ancadramentului acesteia și ale stâlpilor din dreptul intrării impregnate în lutuiala pereților (Constantiniu și Panait 1965: 112-15). În alte cazuri informațiile cu privire la sunt mai mult decât sumare, specificându-se eventual latura pe care era amenajată, ca în cazul lui B9 de la Dridu (pe latura de nord-vest) (Zaharia 1967: 49, fig.27) sau al lui B3 de la Ștefan cel Mare (pe latura de sud) (Corbu 1997: 262-3). Despre intrarea în B1 din așezarea de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261) se menționează că este amplasată în colțul de sud-vest, opus vetrei și beneficiază de o 'amenajare specială'. După toate probabilitățile pentru celelalte locuințe despre care nu avem informații cu privire la tipul de intrare, se pare că accesul se realiza cu ajutorul unei scări din lemn, ca în cazul lui B1 de la Ileana-Podari (Zirra 1959: 503-504, fig.2/a).

O situație interesantă, dar din păcate singulară, a fost observată în așezarea de la Buftea, unde B1 și B2 se pare că aveau o amenajare descrisă de către autorul cercetării ca un 'přidvor' (Enăchiuc 1978: 72). Această parte a construcțiilor de la Buftea ar putea fi partea exterioară a unei intrări de tipul celor cu 'gârlici', dar în același timp constituie un argument (în cazul în care situația a fost corect și bine documentată) în favoarea tezei potrivit căreia suprafața locuințelor adâncite cuprindea și un spațiu exterior gropii propriu-zise.

Despre intrările în locuințele de suprafață avem mai puține informații decât în cazul celor adâncite, oferind astfel loc la diferite supoziții, mai apropiate sau mai îndepărtate de realitatea epocii. Singura locuință la care cunoaștem amplasamentul intrării este L1 din cadrul așezării de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261), care se afla pe latura de sud a acesteia. Putem presupune, fără a greși foarte mult, că intrarea într-o locuință de suprafață era amplasată, de regulă, la fel ca la structurile adâncite, pe latura opusă instalației de foc și consta dintr-o ușă confecționată din lemn, fixată de unul din stâlpii structurii de rezistență (Figura 18).

Alte tipuri de amenajări interioare

În interiorul locuințelor adâncite nu sunt semnalate un număr mare de gropi care ar fi putut fi utilizate pentru a depozita provizii, cel mai probabil datorită spațiului restrâns pe care îl aveau aceste construcții. Există însă și câteva cazuri în care gropile descoperite în interiorul unor locuințe se pare că nu au fost utilizate ca vetre sau pentru depozitarea cenușii scoasă din vatră și ar fi putut avea ca destinație drept spațiu pentru stocarea unor produse alimentare sau nealimentare. Astfel, la Bucov-Tioca în B1 este semnalată o groapă de formă dreptunghiulară plasată între cele două vetre, și o alta patrulateră dispusă în fața celei dintâi (Comșa 1961: 544; 1978a: 18, fig.6/1; pl.II/1, 2). În așezarea de la Dridu sunt amintite gropi în B13 (o groapă rectangulară) (Zaharia 1967: 31-33), în B8 (o groapă rectangulară nearsă) (Zaharia 1967: 28, fig.8); în așezarea de la Băneasa Sat, în B6 se afla o groapă ce se adâncea cu 0,30 m față de nivelul podelei (Constantiniu și Panait 1965: 118-25), iar la Alexandria-Podu Nou, în B3 o groapă ce avea dimensiunile de 1,50 x 0,65 m și se adâncea cu 0,40 m față de podea (Mitrea și Preda 1959: 178).

O situație similară este constatată și în cazul locuințelor de suprafață, unde numărul gropilor de provizii sau cu altă destinație este foarte mic. Gropi care ar putea avea o destinație diferită de cele care erau utilizate pentru scoaterea cenușii și care reprezentau o anexă a instalației de foc, au fost observate în L1 de la Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261), unde era amplasată aproximativ în mijlocul construcției și avea o formă conică. La Bucov-Tioca în C8, C17, C20 (Comșa 1978a: 25-27, fig.19/1, 2) și la Bucov-Rotari, în dependența 3, gropile aveau formă albiată și se adânceau cu 0,30-0,50 m față de podea.

În cadrul amenajărilor interioare ale locuințelor adâncite sunt amintite unele platforme sau lavițe, realizate din pământul cruțat în timpul excavării gropii. Funcționalitatea acestor amenajări nu a putut fi în totalitate clarificată, presupunându-se că ar putea fi vorba de spații pentru dormit sau pentru depozitat ceramica de uz casnic. Astfel de amenajări au fost observate în cadrul așezării de la Bucov-Tioca, unde în B12 este semnalată o platformă probabil utilizată ca pat (Comșa 1978a: 19, fig.8/4), în B11 o platformă mai înaltă decât podeaua cu 0,20 m și o posibilă 'măsuță' (Comșa 1978a: 18, fig.8/3), iar în B17 și B19 sunt menționate 'lavițe' (Comșa 1978a: 18, fig. 10/1-2; 11/1; pl.1/2,5; IV/3-4). În B23 cercetată în cadrul așezării de la Târgșoru Vechi a fost identificată o masă de formă rotundă, cu diametrul de 1,50 m, realizată din lut cruțat, având în jur un șanț adânc de 0,50 m și lat de 0,30-0,40 m.

Pentru locuințele de suprafață nu a fost semnalată existența amenajărilor interioare de tipul platformelor sau lavițelor realizate din calupuri de pământ cruțat. Eventualele elemente de amenajări interioare erau foarte probabil confecționate din lemn, lucru evidențiat în cadrul construcțiilor de la Bucov (Comșa 1978a: 31).

Concluzii

Locuințele constituie elementul definitoriu al unei așezări. Pornind de la tip, structura internă și planimetria acestora, se pot stabili caracteristicile de bază ale sistemelor constructive specifice unei anumite perioade. Identificarea unor caracteristici tehnice și tipologice pentru locuințele din a doua parte a mileniului I p. Chr. a constituit de-a lungul timpului o preocupare constantă a arheologilor care s-au aplecat asupra cercetării așezărilor acestei perioade (Zaharia 1969: 19-55, Comșa 1978a: 16-43; 1978c: 111-15; 1983: 147-56).

Din punct de vedere constructiv, locuințele cercetate în spațiul muntean al secolelor VIII-X sunt o continuare a tipului întâlnit în perioada anterioară a secolelor V-VII (Măgureanu și Szmoniewski 2003: 120-3). Predomină, în continuare, locuința adâncită în pământ (62,46%), fără a exista o adâncime standard pentru groapa acesteia. Problema adâncimii gropii acestor structuri este strâns legată de posibilitățile tehnologice ale constructorilor, de tipul de sol și nu în ultimă instanță de perioada în care a fost amenajată respectiva construcție. În ceea ce privește suprafețele utile, acestea rămân în aproximativ aceleași limite.

Locuințele de suprafață par a reprezenta, mai degrabă, particularități ale unor situri și nu o prezență constantă pe întregul teritoriu analizat. Procentul de 25,23% indică totuși că nu suntem în fața unor excepții de la regulă, ci mai degrabă putem constata o altă modalitate de reprezentare tehnică în realizarea unei construcții. Siturile în care se întâlnesc cele mai multe locuințe de suprafață sunt cele de la Bucov (Tioca și Rotari), Dulceanca IV și Dridu, în alte situri astfel de structuri se întâlnesc doar accidental.

O categorie cu totul aparte o reprezintă locuințele situate, din perspectiva sistemului constructiv, între cele două tipuri principale prezentate mai sus. Acestea sunt denumite 'semibordeie', 'bordeie semiîngropate' sau locuințe 'semiîngropate'. De fapt suntem în fața unor construcții de suprafață, care, din rațiuni legate de modalitatea de amenajare a instalației de foc, au fost adâncite cu 0,30 - 0,50 m. Acest tip de structură este săpată parțial în pământ și are o suprafață medie de aproximativ 9,24 m². Aceasta este legată de modul de realizare a instalației de foc și anume a cuptoarelor săpate într-un calup de lut cruțat. Practic, săparea unei gropi cu adâncime mică, de maxim 0,40 m, urmărea obținerea unei suprafețe în care se putea construi un astfel de cuptor.

Locuințele adâncite întâlnite în spațiul muntean au similitudini în spațiile învecinate dar și în bazinul Dunării (în sens larg - central european). Amintim, printre altele, structurile similare cercetate la Preslav - sectorul bazilicii (Vasiliev 1995: 27-33) Bogatoc I (Koslov 1997-1999: 117-19, ris.2-6), zona central europeană - Klučov (Donat 1980: 59-60, abb.18; 149, abb.55). Adoptarea pe un teritoriu destul de întins a acestui tip de locuință poate fi pusă pe seama unor schimbări climatice produse în a doua jumătate a mileniului I p. Chr. în cea mai mare parte a Europei. Se pare că această construcție a fost preferată celor de suprafață pentru că oferea o mai bună protecție termică și împotriva intemperiilor pe tot parcursul anului.

Instalațiile de foc care predomină în această perioadă sunt cuptoarele construite din pietre de râu legate cu lut, urmate, din punct de vedere cantitativ, de cuptoarele cotlonite în calupuri de lut cruțat. Și din acest caz se constată o continuare a unui mod constructiv și funcțional întâlnit în perioada anterioară secolelor VIII-X.

În încheiere, trebuie să completăm tabloul tipului de locuire cu câteva observații privind așezările acestei perioade. În general, aceste așezări sunt amplasate pe terase joase sau înalte, în funcție de conformația terenului. Elementul definitoriu al amplasării unei așezări este existența unei

surse de apă, însă acest element vital este și una dintre cauzele încetării existenței unora dintre acestea. Perioada este marcată de un fenomen de pendulare a așezărilor umane, care nu este legat de un anumit tip de nomadism, ci de un anumit mod de a practica agricultura și de a se raporta la mediul înconjurător. Este de presupus faptul că o comunitate 'controla' un teritoriu care îi permitea producerea necesarului de hrană prin practicarea agriculturii sau creșterea animalelor. Un factor care a influențat acest proces de pendulare îl constituie chiar modul de organizare a spațiului unei așezări din această perioadă, casele fiind în cele mai multe situații la distanțe semnificative, ceea ce ne determină să credem că în jurul gospodăriilor se aflau stăulele animalelor. Părăsirea periodică a vetrei satului era influențată și de acumularea dejectiilor animale care atrăgeau la rândul lor alți factori de disconfort și anume muște, țânțari, șobolani etc. De altfel comunitatea nu se deplasa la distanțe mari, ceea ce explică densitatea ridicată de puncte în care sunt semnalate materiale atribuite secolelor VIII-X. Un alt factor care influența mutarea periodică a comunităților este cel climatic, care prin fenomene precum inundațiile și alunecările de teren au determinat schimbarea amplasamentului unora dintre așezări. Un argument care sprijină ideea mutării periodice a așezărilor este acela că în majoritatea situațiilor nu există suprapuneri de locuințe care să sugereze etape succesive de locuire în același perimetru. La acesta se adaugă lipsa unei stratigrafii care să fie rezultatul unei utilizări mai îndelungate a spațiului. Deoarece pendularea comunităților respective se realiza într-un teritoriu relativ restrâns, sunt și cazuri în care, după o generație sau două, o comunitate ajunge să se reîntoarcă pe un amplasament anterior.

Note

¹. Locuirea din secolele VIII-X de la Târgșoru Vechi s-a dezvoltat pe ambele maluri ale pârâului Leaota. Astfel, pe partea dreaptă a fostului iaz al Leaotei, în sectorului 'D' al rezervației, au fost cercetate, în anii '60 ai secolului al XX-lea, șase locuințe de către un colectiv condus de Gheorghe Diaconu, săpătură inedită (B8, B11, B16, B19, B23, B37), la care în ultimii ani s-au adăugat încă două (B38, B40). Pe malul stâng al pârâului, locuințe din această perioadă au fost identificate în sectorul II A (B3), în sectorul A (o locuință în cas. 3A), în sectorul B (B1B în cas. 2B și B2B în cas. 7B) și în sectorul E (B1E în cas. 1E, SIE și B2E în cas. 6E, cas. 4E și cas. 5E).

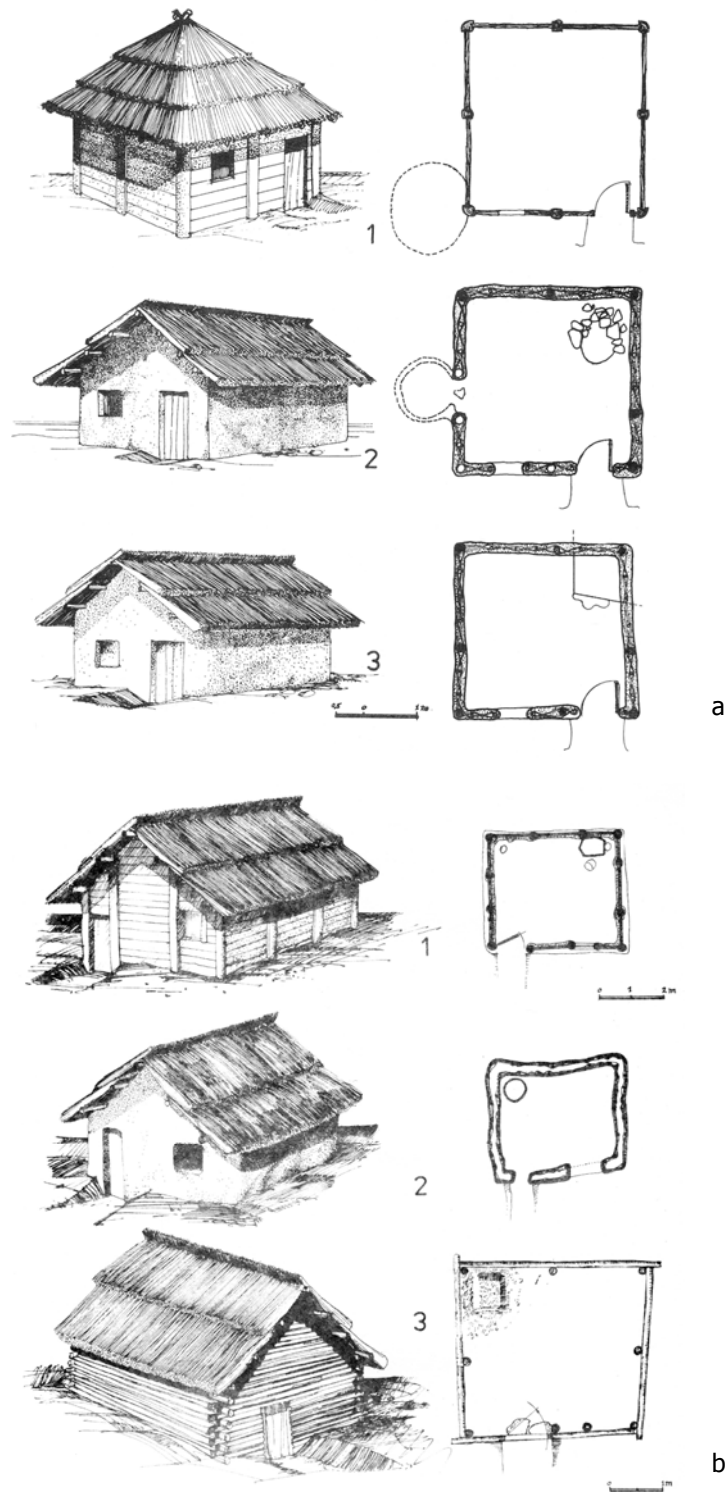
Bibliografie

- Berciu, D. (1961) 'Săpăturile de informare de la Gostinu și Ghizdaru', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 291-6.
- Bucureștii (1959) *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, București: Ed. Științifică.
- Buzău (2000) *Buzău. Mică enciclopedie istorică*, Buzău: Biblioteca Mousaios 2.
- Ciupercă, B. și Măgureanu, A. (2010) 'Locuințe din a doua jumătate a mileniului I p. Chr. Descoperite la Târgșoru Vechi', în Voicu L.M. (ed.) și Ciupercă, B. (coord.) *Arheologia mileniului I p. Chr. Cercetări actuale privind istoria și arheologia migrațiilor*, pp. 152-74, București: Ed. Oscar Print.
- Chițescu, L. (1992) 'Cercetările arheologice de la Piuia Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița', *Cercetări Arheologice* IX: 97-104.
- Comșa, M. (1958) 'Săpăturile de la Bucov', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 495-500.
- (1961) 'Săpăturile de la Bucov', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 541-50.
- (1978a) *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, București: Ed. Academiei RSR.
- (1978b) 'Un knezat roumain des X-XII siècles a Slon-Prahova', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série* XXII: 303-17.
- (1978c) 'Tipuri de locuințe din secolele VIII-X din sudul Munteniei', *Ilfov - file de istorie*: 111-15.
- (1979) 'Raport preliminar asupra săpăturilor de la Slon-Prahova (campania 1978)', *Materiale și Cercetări Arheologice* XIII: 309-10.
- (1983a) 'Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon', *Materiale și Cercetări Arheologice* XV: 437-8.
- (1983b) 'Cu privire la originea tipului de bordei cu cuptor scobit din epoca feudal timpurie în zona extracarpatică a României', *Hierarus* V: 147-56.

- (1988-1989) 'Tipuri de locuințe din secolele IX-X de la Radovanu 'Valea lui Petcu'-2', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos V-VII*: 143-52.
- Constantinescu, N. (1958) 'În legătură cu o siglă de pe un vas din specia cenușie prefeudală de la Târgșor', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 9(2): 461-8.
- (1960) 'Noi observații în legătură cu stratul prefeudal de la Târgșor', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 11(1): 167-76.
- Constantinescu, E. M. (2003) 'Dridu-type dwelling in Pietroasele, Buzău county', *Studia Antiqua et Arheologica* IX: 447-57.
- Constantinescu, E.M. și Stăicuț, G. (2007) 'Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău, punct: SC VV Pietroasa - Necropola 2, Campania 2006', în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2006: a XLI-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007*, pp. 270-2, București: CIMEC.
- Constantiniu, M. și Panait I.P. (1965) 'O așezare feudal timpurie la Băneasa sat', *Cercetări Arheologice în București* II: 98-140.
- (1968) 'Șantierul Băneasa-Străulești. Cercetările din sectorul Măicănești (1964-1966)', *București* VI: 43-82.
- (1983) 'Șantierul arheologic Străulești-Măicănești', *Materiale și Cercetări Arheologice* XV: 529-31.
- Corbu, E. (1997) 'Așezarea medieval timpurie de la Ștefan cel Mare, punctul Feteasca (jud. Călărași), secolele IX-X', *Pontica* XXX: 259-76.
- (2004) 'Vlădeni, com. Vlădeni, jud. Ialomița, punct Popina Blagodeasca, campania 2003', în M.V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2003: a XXXVIII-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Cluj-Napoca, 26-29 mai 2004*, pp. 369-72, București: CIMEC.
- (2005) 'Vlădeni, com. Vlădeni, jud. Ialomița, punct Popina Blagodeasca, campania 2004', în M.V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2004: a XXXIX-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005*, pp. 406-409, București: CIMEC.
- (2006) *Sudul României în evul mediu timpuriu (secolele VIII-XI). Repere arheologice*, Brăila: Editura Istros.
- Diaconu, Gh. (1978) 'Sondajul arheologic de la Vadu Săpat (secolul VIII)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 29(2): 291-302.
- Donat, P. (1980) *Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert. Archäologische Beiträge zur Entwicklung und Struktur der bauerlichen Siedlung*, Berlin: Akademie Verlag.
- Dolinescu-Ferche, S. (1986) 'Cercetări arheologice din comuna Vedea (județul Teleorman)', *Materiale și Cercetări Arheologice* XVI: 202-207.
- (1992) 'Habitats des VIe et VIIe siècles de notre ère a Dulceanca IV', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série* XXXVI: 153-77.
- Enăchiuc, V.E. (1978) 'Descoperiri arheologice în județul Ilfov', *Ilfov - file de istorie*: 57-75.
- Fusek, G. (1998) 'Vorläufige Erkenntnisse zur Graphittonkeramik aus der Siedlung Šindolka in Nitra', *Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. Naturwissenschaftliche keramikuntersuchungen* (herausgegeben von Lumir Poláček) Brno: 231-48.
- Hoinărescu, C. (ed.) (1989) *Locuința sătească din România. Studii de arhitectură tradițională în vederea conservării și valorificării prin tipizare*, Ploiești: Institutul de proiectări Prahova.
- Koslov V.I. (1997-1999) 'Bogatoe I-poselenie. Pervogo bolgarskogo țarstva na levodereje Dynaea. (Bogatoe I-a settlement of the first bulgarian kingdom on the left coast of the Danube river)', *Dobrudja* 14-16: 98-130.
- Leahu, V. (1963) 'Săpăturile arheologice de salvare de la Giulești-Sârbi', *Cercetări Arheologice în București* I: 179-270.
- (1969) 'Săpăturile arheologice de la Otopeni (II)', *București Materiale de istorie și muzeografie* VII: 5-12.
- Măgureanu, A. și Szmoniewski, B.Sz. (2003) 'Domestic dwelling in Moldavia and Wallachia in the initial phases of the early middle ages', *Acta Archaeologica Carpatica* XXXVIII: 111-36.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh. (1992) 'Aspecte ale culturii materiale vechi românești în lumina descoperirilor de la București (secolele IX-XI)', *Cercetări Arheologice în București* IV: 57-74.
- (1999) 'Cercetări arheologice la Dragomirești Deal', *București. Materiale de istorie și muzeografie*: 5-12.

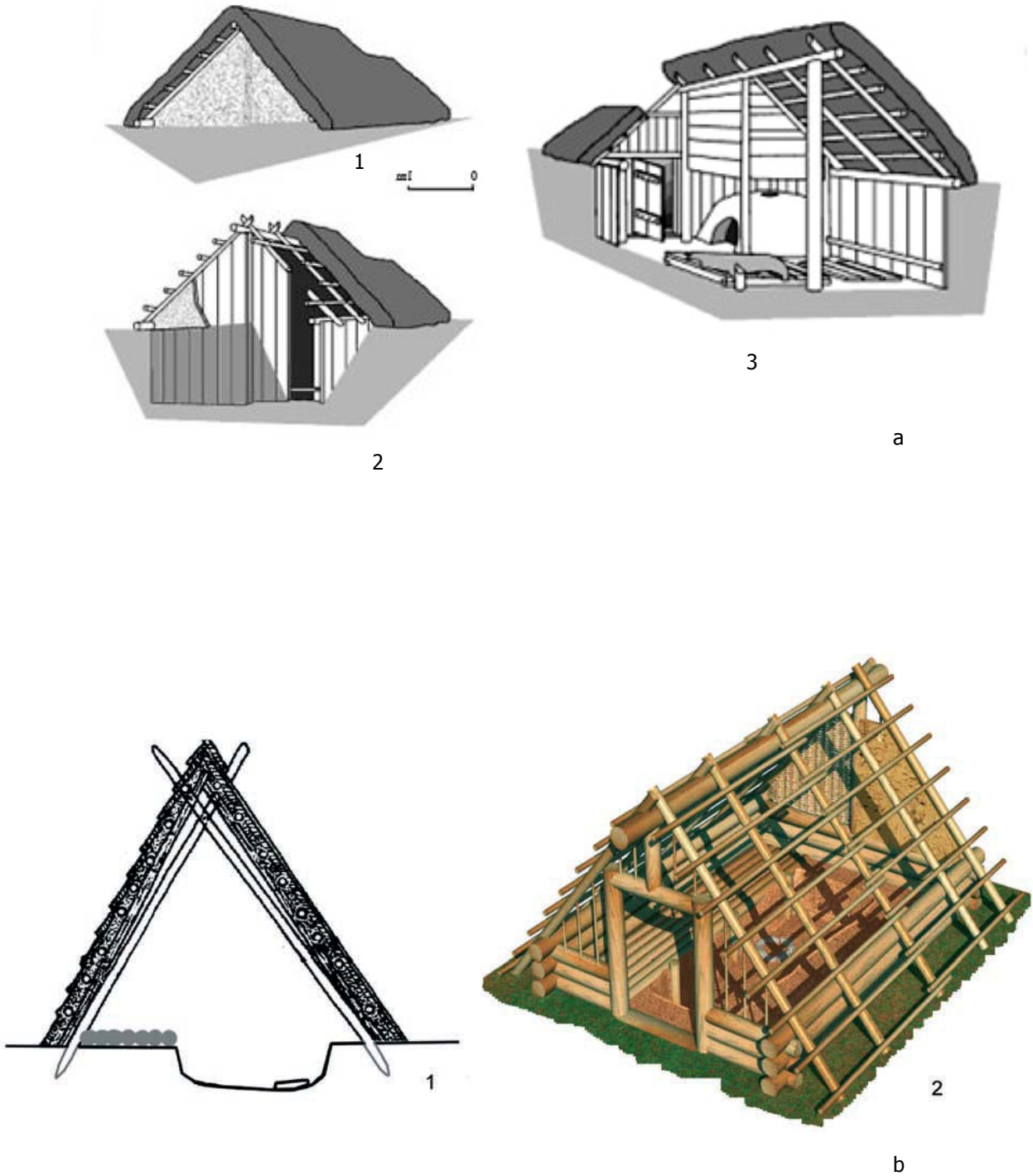
- Mănucu-Adameșteanu, Gh., Pârvulescu, C.D., Ciocănel, C.M., Nestorescu, C., Zambory, M.T. și Vasile, G. (2008a) 'Băneasa-La Stejar, str. Gh. Ionescu-Sisești, nr. 215, campania 2007', în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2007: a XLII-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Iași, 14-17 mai 2008*, pp. 58-60, București: CIMEC.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh., Bojică, C. și Pârvulescu, C.D. (2008b) 'Pasărea, com. Brănești, jud. Ilfov, punct la sud de sat, tarlăua 73, parcela 269, nr. cadastral 2984 (proprietar cristiana Andreea Vatra), campania 2007', în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2007: a XLII-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Iași, 14-17 mai 2008*: pp. 221-2, București: CIMEC.
- Mitrea, B. și Preda, C. (1959) 'Săpăturile de salvare de la Alexandria', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 175-81.
- Morintz, S. (1961) 'Săpăturile de la Dealul Ciurel', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 658-63.
- Muscă, L. și Muscă, T.I. (1981) 'Descoperiri feudale timpurii în Târgoviște, cartierul Suseni', *Valachica* 12-13: 101-16.
- Nania, I. (1969) 'O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu la Bârlogu, comuna Negrași, județul Argeș', *Studii și Comunicări Pitești* 2: 117-31.
- Niculescu, Al.Gh., Măgureanu, A., Lichiardopol, D., Ciupercă, B. și Frînculeasa, A. (2005) 'Târgșoru Vechi, com. Târgșoru Vechi, punct La Mănăstire, campania 2004', în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2004: a XXXIX-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005*, pp. 376-9, București: CIMEC.
- Olteanu, Șt. și Teodorescu, V. (1979) 'Rezultatul cercetărilor arheologice de la Șirna, cu privire la secolele III-XI', *Materiale și Cercetări Arheologice* XIII: 277-9.
- Olteanu, Șt., Teodorescu, V. și Neagu, N. (1980) 'Rezultatul cercetărilor arheologice de la Șirna, cu privire la secolele III-XI', *Materiale și Cercetări Arheologice* XIV: 417-22.
- Olteanu, Șt. și Neagu, N. (1983) 'Rezultatele cercetărilor arheologice de la Șirna-Prahova', *Materiale și Cercetări Arheologice* XV: 384-7.
- (1986) 'Așezările din secolele III-XI de la Șirna, jud. Prahova', *Materiale și Cercetări Arheologice* XVI: 155-7.
- Olteanu, Șt. și Corbu, E. (2002) 'Vlădeni, com. Vlădeni, punct Popina Blagodeasca, campania 2001', în M.V. Angelescu, C. Borș și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Campania 2001: a XXXVI-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Buziaș, 28 mai-1 iunie 2002*, pp. 272-3, București: CIMEC.
- Olteanu, Șt., Grigore, N. și Nicolae V. (2007) *Comunitatea sătească de Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. H.), în lumina izvoarelor arheologice*, București: Ed. Mașina de scris.
- Panait, I.P. (1963a) 'Săpăturile de la Bucureștii Noi din 1960, Sectorul Alba', *Cercetări Arheologice în București* I: 104-38.
- (1963b) 'Observații arheologice pe șantierul de construcții din Capitală', *Cercetări Arheologice în București* I: 139-78.
- (1969) 'Însemnări arheologice pe șantierul de construcții din București (II)', *București* VII: 29-40.
- Păunescu, A. (1975) 'Șantierul arheologic Târgșoru Vechi. Raport de săpătură', *Cercetări Arheologice* I: 231-3.
- Păunescu, A. și Rența, E. (1992) 'Cercetări arheologice la Țândărei, jud. Ialomița', *Cercetări Arheologice* IX: 109-10.
- (1998) 'Așezarea medievală timpurie de la Bucu, jud. Ialomița', *Arheologia Medievală* II: 51-77.
- (2000) 'Așezarea medievală timpurie de la Bucu, jud. Ialomița (II)', *Arheologia Medievală* III: 11-16.
- Popa, R., Matei, Gh., Nițulescu, V.Șt. și Rența, E. (2003) 'Așezarea medievală timpurie de la Fetești-Vlașca, județul Ialomița' în D. Marcu-Istrate (coord.), A. Istrate și C. Gaiu *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European*, pp. 163-75, Cluj: Biblioteca Muzeului Bistrița, Seria Historica 7.
- Popescu, D., Constantinescu, N., Diaconu, Gh. și Teodorescu, V. (1961) 'Șantierul arheologic Târgșor', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 631-44.

- Trohani, G. (1975) 'Săpăturile arheologice efectuate la Chirnogi, jud. Ilfov, în anii 1971-1972', *Cercetări Arheologice* I: 127-49.
- Turcu, M. (1971) 'Cercetări privind așezările getică și feudal timpurie de la Bragadiru, (1968-1969)', *București VIII*: 55-68.
- (1979) 'Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Bragadiru. Campania 1978', *Materiale și Cercetări Arheologice XIII*: 125-6.
- (1980) 'Cercetări asupra așezărilor de la Bragadiru-București', *Materiale și Cercetări Arheologice XIV*: 191-4.
- (1981) 'Cercetări arheologice la Bragadiru', *Cercetări Arheologice în București III*: 30-46.
- Turcu, M. și Ciuceanu, R. (1992) 'Săpături arheologice pe Dealul Văcărești', *Cercetări Arheologice în București. Materiale de istorie și muzeografie IV*: 196-204.
- Teodor, E.S. (2000) 'Așezări din evul mediu timpuriu de la Vadu Anei', *Cercetări Arheologice XI/1*: 125-170.
- Tzony, M. și Diaconu, Gh. (1979) 'Raport asupra cercetărilor arheologice de la Târgșoru Vechi, jud. Prahova', *Materiale și Cercetări Arheologice XIII*: 263-4.
- Šalkovský, P. (2007) 'Problematika pravokutnih i elipsoidnih zemunica kod Slavena', *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu (Zagreb)* 24: 301-307.
- Sâmpetru, M. și Șerbănescu, D. (1975) 'Ceramica de tip urban din așezarea medievală timpurie de la Chirnogi (jud. Ilfov)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 26(2): 241-70.
- Sârbu, V. (coord.), Damian, P., Damian, O., Alexandrescu, E., Pandrea, S., Safta, E. și Niculescu, Al. (1996) *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu, milenii I î. Hr.-I d. Hr. (Observații asupra unor habitate de pe malurile Lacului Greaca)*, Brăila: Ed. Istros.
- Schuster, C. și Popa, T. (2008) *Mironești, I. Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje istorice*, Giurgiu: Bibliotheca Musei Giurgiuvensis III.
- Vasiliev, R. (1995) 'Novi dannii za rannosrednovekovnoto selište v raiona na Goleamata bazilika v Pliska', *Pliska-Preslav (Șumen)* 7: 27-33.
- Zaharia, E. (1967) *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria poporului român*, București: Editura Academiei RSR.
- (1969) 'Câteva observații despre arheologia și istoria sec. VIII-XI pe teritoriul R. S. România', *Aluta* I: 115-29.
- Zirra, Vi. (1959) 'Cercetări feudale timpurii la Ileana-Podari', *Materiale și Cercetări Arheologice V*: 501-509.

Planșa I. Propuneri de reconstituire a unor locuințe din secolele V-VII (a1-Suceava - Șipot, a2-Botoșana, jud. Suceava, a3-Bacău - Curtea Domnească, jud. Bacău) și secolele VIII-X (b1-Vădeni, b2-Bârlad - Prodana, jud. Vaslui, b3-Dinogetia, jud. Tulcea) (după Hoinărescu 1989: fig.19, 20).

Dwelling reconstructions from V-VII centuries (a1-Suceava - Șipot, a2-Botoșana, Suceava county, a3-Bacău - Curtea Domnească, Bacău county) and VIII-X centuries (b1-Vădeni, b2-Bârlad - Prodana, Vaslui county, b3-Dinogetia, Tulcea county) (after Hoinărescu 1989: fig.19, 20).

Planșa II. Propuneri de reconstituire a unei locuințe adâncite (a1-3) (după Fusek 2007: 536, abb. 6) și a unei locuințe semiadâncite (b1-2) (după Šalkovský 2007:306, obr. 2).

Pit-dwelling reconstructions (a1-3) (after Fusek 2007: 536, abb. 6) and pit-hut dwelling reconstruction (b1-2) (after Šalkovský 2007:306, obr. 2).